Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 79 (10976) | 1979 чылдың апрель 4, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

«Салют-6»—«Союз-32»—«Прогресс-5»: программа ёзугаар ужудуушкун

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитаның «Салют-6» станциязының иштинге Владимир Ляхов болгаш Валерий Рюмин оларның ужудуушкунунуң бешки неделязы доозулган.

Субботада болгаш воскресеньеде космонавтылар санитар-гигиена хемчеглерни станцияга чоруткан, күш-дамыр мергежилгелерин күүсеткеннер. Ол хүннерде долгандыр турар бойдуету өөренин көорунуң программазын ёзугаар космонавтылар Чер кырының чамдык районнарын болгаш Делегей океанының кырын дорт хайгаарап көргеннер. Март 31-де «Кристалл» агрегатка француз таланың берген материалдары-биле ээлчегиг шенелдени кылган.

Апрель 2-де орбита комплекизиниң иштинге ажыл хүнү мурнундагызында ышкаш эртенгиниң 8 шакта эгелээн.

Медицина шинчиледдериниң программазын ёзугаар космонавтылар мага-боттуң деңзизин болгаш ужудуушкун үезинде улуг ажыл кылбайн чоруур шыңганнарның хемчээлин хемчээн көргеннер. Хүн дургузунда ажылдарны болгаш күш-дамыр мергежилгелерин күүседири-биле кады чүрек-дамыр системазының байдалын объективтиг хынаары-биле кады бодунуң кадыкшыл байдалынга үеледи экипаж берген. Үк шенелдени космонавтыларның шимчээшкининге шаптык катпас бичин херекселдиң дузазы-биле күүсеткен.

Орбита комплекизиниң составынга чүк сөөртүр «Прогресс—5» корабльдиң ужудуушкунунуң программазы доостур четкен. Корабльче ажыглан кааткан дериг-херекселдерни, регенераторларны, хоралыг холукааларның сорлурукчуларын, суг болган аъш-чем продуктуларын суп чораан контейнерлерни дажыглап киргеп.

Экипажтың илеткелдери-биле болгаш телеметриктиг информацияның саан-түүнери-биле алырга, «Салют-6» — «Союз-32» — «Прогресс-5» эртем-шинчилеп комплекизиниң иштинде системалары болур чогуурубиле ажылдап чоруур. Комплекстиң иштинде микроклиматтың хемчээли мындыг: температура—Цельсийнин-биле 20 градус, базымышын—мөңгүн суглуг чаның 770 миллиметринге деп.

Космонавтылар Владимир Ляховтуң болгаш Валерий Рюминиң кадыкшылы эки.

СЭКП-НИҢ XXV СЬЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

ТАРЫЛГАГА БЕЛЕТКЕЛ

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң төвүнде болгаш Улуг-Хову бригадазында часны тарылгага белеткел хайныышныныг чоруп турар. Бригадада механизатор септекчилер техника септелгезин чогуур өйүнде доозар дээш ыызымаккай, ак сеткилдиг ажылдап келгеннер. Олардан Ондар Ужар-Маадыр дузалаачызы Алексей Амыртаа-биле ДТ-75 деп 7 тракторну бүрүнү-биле септеп дооскан. Ол ышкаш М. Соланг-оол, К. Кенден оларның удуртулгазы-биле Ю. Амыртаа, А. Бегзи, С. Херел олар 130 илиирни кожуп, беш болгаш үш корпустуг 15 гидазынны база өске-даа техниканың септелгезин дооскаш, чыскаап тургусканнар.

Бригада төвүнүң септелгези база чоруп турар. Ону апрель 10-да бүрүн септеп доозар ужурлуг. Ында бажыңнарны септеп, иштин чугайлааш, даштын аштап арыглаан, столоваяны чугайлап, белеткээн.

Л. МОНГУШ.

КВАРТАЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозу сүт бүлүрениң болгаш күрүнеге садарының квартал планын 5 хонук эрте күүсеткен. Бирги кварталда 34 тонна сүттү садар тургаш, 37 төннаны садып, планын ажыр күүсеткен.

Бодунга алган хүлээлгелерин мурнакчы саанчылар Хомушку Хирлиг, Саая Оюу, Зоя Ламажап олар ажыр күүседип турарлар.

Х. ХОЮГ-ООЛ.

«Шын» солунның «Күш-ажылчы алдар тугун» бөгүн Таңды районда С. К. Тока аттыг совхозтуң Кулузуп салбырында хойжу бригаданың мурнакчы малчыннары С. Көржеңоол, Д. Тордаа болгаш Д. Ак-оол оларның ажылчы чеднишкиннериннге тураскаадын көдүргеп.

Бо хойжуларның кайызы-даа төрүүр 100 хойга онааштыр 100-тен хөй хураганнарны камгалап алган.

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырының аныяк малчыннары Иннокентий биле Тамара Санчыттар онгу беш чылдың үшкү чылында төрүүр 100 өшкүден 120 анайны онча-менди доруктургаш, районда эки көргүзүглүг малчыннарның одуруунда кирген.

Ам олар кыштаглаашкынын эки эрттирип турар. Ынчалза-даа эң-не харыысалгалыг үе оларның мурнунда. Апрельдиң эгезинде аныяк малчыннарның кадарган 360 төрүүр өшкүзү массалыы-биле оолдап эгелээн. Баштай төрээн өшкүлерниң анайлары шупту онча-менди доругуп турар.

ЧУРУКТА: Иннокентий биле Тамара Санчыттар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

РАЙОНДАН МЕДЭЭЛЕР

Т А Ң Д Ы

Онгу беш чылдың дөртү чылының эгезинден бээр калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, Таңдының ажыл-агыйлары күрүнеге эзт садарының таазы-биле планныг онаалдазын чеднишкиниг күүсеткен. Таңдыжылар бо чылдың бирги кварталында 357 тонна эзт садар планын 432 тонна кылдыр ажыр боттандырган.

Күрүнеге эзт садар талазы-биле калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган ажыл-агыйлар хөй.

* * *

Районда хой оолдаашкыны бо хүннерде кидин-түүк. Малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш ажылагыйларның база малчыннарның аразында чарыш калбарган. Тиилекчи болган коллективке «Коммунизмниң хереги» совхоз хамааржыр.

Бо ажыл-агый онгу беш чылдың дөртү чылында 17 мүн баш чаш хураганны алыр планныг. Бо хүннерге чедир 9600 хире хой төрээн, оон төлү шупту менди. Совхозтуң бригадаларының аразында социалистиг чарышка Оюн Биче-оолдуң удурткан коллективи тиилекчи болуп турар. Бо бригаданың малчыннарының кадарган 5500 хою төрээн, хураганнарның чаңгыс-даа бажы хораваан. Оюн Шаравин удурткан бригаданың көргүзүглери база эки.

Төрээн хой бүрүзүнден чаш төлдү чидириг чок камгалап ап турар хойжулар ук ажылагыйда хөй. Ылангыя малчыннар Куулар Торжап, Монгуш Алдай-оол, Оюн Орлоа оларның коданнарында байдал эки, малдың чаш төлү менди.

К. ЕНЗУК.

* * *

Таңдының Дуржулга станциязында иштизи-биле сес үс ажыг кижи ажылдап турар. Оларның үш үс дөгерт эртем ажылында хаара тут тунган. СЭКП-ниң июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап турар бис.

Аңаа чижек кылдыр эрткен чылдың түүнелдерин какыдаа бол маңаа демдеглээйн. Агаар-бойдус кадыг-берге ол чылын Дуржулга станциязының ишчилери багай эвес дүжүттү алдывыс. Бистиң ажыл-агыйывыс чүгле бодунга үрезин уруп алган эвес, республиканың өске ажыл-агыйларынга 600 ажыг тонна үрезинни саткан.

Бо чылын оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр сорулганы Дуржулга станциязының ажыл-ишчилери салган. Аңаа чугула үүл—часкы хову ажылдарын бедик деннелге, организастыг чорудары болур. Аңаа белеткел колдуунда зооступ турар. 36 трактор белен. Звеноларбригадалар организастаттынган. Часкы хову ажылдарының үезинде 6 бригада, 2 отряд ажылдаар. Бо бүгү-биле чергедештир ховуларже, чемишчидилге сөөртүлгези база кидин-түүк чоруп турар. 4,5 мүн га черге хар ызырындырыышкының чоруткан бис.

Бо чылдың апрельдиң 21-де коммунистиг субботник эртпирер дугайында москвачыларның эгелээшкинин Дуржулга станциязының ишчилери база деткээнер. Ол хүн кижи бүрүзү күш-ажылдың байырлалынче үнер—үрезин сөөртүр, техника септээр болгаш өске-даа ажылларны кылыр, иштизи-биле онгу беш чылдың фондузунче ийи мүн рубльди шилчидер деп штаб хуралынга дутуруштувус.

Д. ЖИГЖИТОВ,
Таңдының Дуржулга станциязында партком секретары.

Ылангыя Дуржулга станциязының ишчилери 60 тонна эзт садар планын 190 тонна чедирип, онаалданы үш катап ажыр күүсеткен. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз база 60 тонна эзт дужаар планын 84 тонна кылдыр күүсеткен.

Амгы үеде районнуң ажылагыйларында часкы хову ажылдарынга белеткел чоруп турар. Келир күзүн элбек дужүттү өстүрүп алыр дээш олар шудургу ажылдап турар.

Чүк сөөртүлгезин үзүктелдирбес

НЕДЕЛЯНЫЫН ТҮҢНЭЭН

Абаканның, Минусинскиниң, Абазаның демир-орук станцияларындан Тыванның улус ажыл-агыйынга хереглээр чүктү сөөртүр талазы-биле республиканың автотранспорт бүдүрүлгелериниң, министерстволарының болгаш ведомстволарының автомобилистериниң март 26-дан апрель 1-ге чедир кылган ажылын республика штабының март 2-де болган хуралынга түңнээн.

Республиканың автомобилистери Красноярск, Алтай крайларының бистиң республикада чүк сөөртүлгезинде ажылдап турар чолаачылары-биле кады эрткен неделяда 15825 тонна ниизы-бүрү чүктү сөөрткен, азы хонукта-ла 2638 тонна чүк. СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айытынган санга 17 тонна четпезе-даа, марттың сөөлгү неделязында республикаже чүк сөөртүлгеи шашкынчаан дээрзин штаб хуралынга демдеглээн.

Саян артындан республикаже чүк сөөртүлгезинде ажылдап турар чолаачылар ортузунда социалистиг чарышты улам калбартып, олардың ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турарындан хөй-хөй чолаачылар, автобүдүрүлгелер планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип, чарыштың мурнуку одуруун эзлеп турар.

«Сельхозтехниканың» күркомитединиң автомобилистери республикаже чүк сөөртүлгезинде ажылдап турар чолаачылар ортузунда ажылды эки организастап, неделя санында-ла планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип келген. Ол коллективтиг чолаачылары Красноярск, Алтай крайларының — Тывада чүк сөөртүлгезинде ажылдап турар автомобилистери-биле кады март 19—25-ке чедир хонукта-ла 732 тонна чүктү сөөртүп, планын 4,5 хуу ажырып, мооң мурнунда болуп эрткен штаб хуралынга база мактаткан болгай. А эрткен неделяның түңнели-биле алырга, «Сельхозтехниканың» күркомитединиң чолаачылары хонукта 833 тонна чүктү сөөртүп, планын 133 тоннага ажырган. Туранның район «Сельхозтехниказының» коллективи чүк сөөртүлгезинде эки ажылдап, планныг онаалдаларын ажыр күүседип эгелээн дээрзин күркомитеттиң даргазының оралакчызы Д. Б. Шожат республика штабының хуралынга чугаалаан.

«Тыва тудуг» трестиң чолаачылары хонукта 30 тонна чүк сөөртүр планын 47 тонна кылдыр күүседип, ол харыысалгалыг ажылда мурнакчыларның одуруунче кирген. «Сельхозтехниканың» күркомитединиң автомобилистери март айда ниитизи-биле 18200 тонна чүк сөөртүр планын 19582 тоннага, азы 109 хуу күүседип, пландан ажыр 1382 тонна чүктү сөөрткен. Ол — хонукта чүк сөөртүр планын 53 тоннага ажыр күүседип турары-дыр.

Хандырылга болгаш саарылга эргелелиниң чолаачылары эрткен неделяларда мурнакчыларның одуруун баштап, чүк сөөртүр планын доктаамал ажыр күүседип келген, а март 26-дан апрель 1-ге чедир олар темпизин кошкадын, хонукта 10 тонна чүк сөөртүр планын 3,5 тоннага чедирбээн.

«Тыва көдөө тудуг» трестиң автобаазазының чолаачылары хонукта 20 тонна чүк сөөртүр планын 15 тоннага чедирбээн. Ол ышкаш «Тыва суг тудуг» трестиң, «Тыва кобальт» комбинаттың чолаачылары планныг онаалдаларын күүсеткээнин республика штабының хуралынга шүүмчүлээн.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың, «Кызылдыстудуг» эргелелиниң автомобилистери эрткен неделяда чүк сөөртүлгезинге багай ажылдаан, а сөөрткен чүктүн түңнеп көөрге, бо бүдүрүлгелерге хонукта чүгле 1—1 тонна онаашкан.

Эрткен неделяда республикаже 3156 тонна нефть продуктуларын, 1454 тонна цементини, 5400 тонна тараа продуктуларын кирп сөөрткен болгаш 2154 тонна даг-дугун чүдүрүп чоруткан.

49700 тонна тарааны республикаже сөөртүү арткан. А апрель айда эң-не хөйү — 27800 тонна тарааны сөөртүү республиканың автомобилистеринге онаажып турар. Ынчангаш республикаже чүк сөөртүлгеин таарыштыр организастаар талазы-биле республика штабының хуралы хонукта-ла 900 тонна тараа продуктуларын болгаш 550 тонна кывар-чаар материалдарны республикаже кирп сөөртүрүн доктааткан.

М. КАЛЧАН.

Ленинчи коммунистиг субботникке уткуштур

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

Ленинчи коммунистиг субботникке чурттун ажыл-ишчилери белеткеп турар. Күш-ажылдың байырлалының хүнүнде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдың чаа-чаа курлавырларын мурнакчыларның үлегери-биле олар ажыглап турарлар. Ол дугайын СЭТА-ның корреспондентлери мынчаар дыңнаткан:

Ажыл кылыр черлерде. Москваның «Красный богатырь» заводунуң коллективи бүдүрүлгениң курлавырларының корулдезин чоруткан. Корулдениң сорулгазы болза коммунистиг субботникиң хүнүнде бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылдың орударын төлевилээри, камнаттынган материалдар болгаш энергия курлавырлары-биле ажылга эки белеткелди тургузары болур.

Курлавырларның массалыг дилээшкини шалынчы ажылдың улаңыышкынын тодарадыр арганы бергеп. Субботникке алды муң хире кижи киржир. Оларның хой кезин боттарынаң ажылдаар черлериге ажылдаарлар. Чүс мүн ажыг эжеш идиктерни бүдүрери баш удур кордүүгеп. Күш-ажылдың эрткен чылда үезинге болаарга 415 мүн рубльдиң хой продукциязын бүдүрери төлевилеттингеп.

Пос-таавыжының эгелекчи саналы. Иваново областа Родниковскиде «Большевик» комбинаттың үшкү эзлээнин коллективи субботникти фондузунга улуг салымышкынны киргеп. Пос-таавыжы Р. Челпокова пос-таавыжыларны күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүгүн чедип алырынче кыйыргап. Ол боду нормадан үш катап хой, 120 станоктарда ажылдап турар. Ол эзлчег сес тонна ажыг хендирин, бежен мүн метр постту бүдүрген. Ол болза ортумак көргүзүгден хой.

Эртемденнериниң салымышкыны. УССР-ниң Эртемнер академиязының бедик молекулярлыг каттыжышкыннар химиязының институтунуң дуржулгалыг бүдүрүлгези субботник хүнүнде чаа пластиктин бүдүрер. Ол ажылдап кылыышкын-биле беш чылда алган социалистиг хүлээлгелерин эртемденнериниң коллективи дооскан.

Чаа чүүлүг бүдүрериниң Сызранда пластмасса заводунуң специалистеринге дамчыдып бээрлер. Институттуң коллективтиг хүлээлгелерин чедишкиниг дооскаанының түңү болза улус ажыл-агыйынга камнап берген чээрби миллион ажыг рубль болган.

Инициативаны деткээн. Грузиниң сураглыг механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. Церцвадзениң бригадазы камналга фондузунга баштайгы үүс килограмм одаар үүүлүг киргеп. Сельхозтехниканың күрүпе комитединиң Горде ол салбырының мурнакчы коллективи субботник хүнүнде чүгле камнап алган одаар чүүл-биле ажылдаарын болгаш барык ийи ээлдет нормазын күүседирин хүлээгеп.

Г. Церцвадзениң бригадазының эгелекчи саналын республиканың көдөө механизаторлары калбаз-биле деткээн.

Мурнакчы дуржулганы бүгүдеге. Азербайджанның хоолай прокадының заводунуң кан эзилдирикчилери камналганың хуу саналарын ажыдын алганнар. Чүгле шойну безин олар ийи үүс тоннаны камнап алганнар. Субботник хүнүнде камнап алган материалдар-биле ийи долу эзилдирилгиниг чорударын олар шиитпирээннер.

ТӨРҮҮР МАЛ ЭВЭЭШ

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленуму чурттуң көдөө ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң талазы-биле калбак программаны ажылдап кылган. Ооң шиитпирлерин күүседир дээш ажыл бистиң республиканың совхозтарында база калбарган. Тожу районда чаа тургустунган «Май 1» совхозтуң директору Серен Колович ХОЯДЫР-биле бистиң корреспондентивис беседа кылган.

— Силериниң «Май 1» совхоз катап тургустунга-ла ийи чыл безин четпээн болгай. Чаа совхозтуң ажыл-агыйының угланышкыны, СЭКП ТК-ның 1978 чылдың июль Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр сорулгалары кандыгыл, Серен Колович?

— СЭКП ТК-ның 1978 чылдың июль Пленумунуң шиитпирлеринде, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде бистиң чуртувустуң көдөө ажыл-агының улам ыңай хөгжүдериниң, ажыл-агыйларының структуразын, ажыл-агыйжы чорудулгаларны эртемниң болгаш үениң негелдерингө дүүштүр тургузарының талазы-биле улуг сорулгаларны салган. Республиканың көдөө ажыл-агыйын специализастаарының болгаш концентрастаарының планын ёзугаар бистиң «Май 1» совхозту чылгы мал өстүрер тускайлаттынган ажыл-агый кылдыр тургускан үүве. Амгы үеде совхозта 1430 ажыг баш чылгы бар. План ёзугаар чылгының баш санын 2900 чедирер ужурлуг бис. Эрткен чылын Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнарның совхозтарындан 139 баш мал алдывыс. Күрүнеге 83 башты саттывыс. Азы боттарывыска турганыдан өзүлде 56 баш болган-дыр. Ниити республиканың ажыл-агый специализациязын ёзугаар чылгыны бистиң ажыл-агыйывыска мөөңнээр дээш үүве болганда, өске ажыл-агыйларда оларның хүнде хереглелиниң аргын турарын чыырының темизи бо олчаан турар болза, бистиң планывыс боттаныры чогенчиг. Совхозта бар чылгының чүгле 423-үү белер болуп турар. Азы төрүүр баш саны ниити коданга хамаарыштыр чүгле 29,5 хуу-дур. Ынаыг байдал малдың баш санын өстүрериге байтык, катап тургузарынга безин четпес чыгыы. Ынчангаш специализация планын күүседир дизе, Көдөө ажыл-агый министерствозунуң дузазы-биле чыылданы боттуг чорудар, төрүүр малдың деңзигүүрүн ковудедир ужурлуг бис.

— Серен Колович, черле ынчаш, силерге чылгы өстүрериниң дугайында бодалдарыңар кандыгыл?

— Совхозтуң девискээри, черниң ниити байдалы чайгы үеде үш мүн ажыг-даа чылгыга четчир. Кышкы үеде арга-арыглыг, тайга-таскыл Тожуга хар улуг дүжери-биле байдал элээн нарыыдаар үүве. Бо чылын безин 140 хире баш малды тургузу азыраче шилчиттивис. Оон аңгыда бисте тускай үндезилеттинген кажаа-хораа-даа чок. Моон соңгаар чылгы мал бажының саны планга дүүштүр өзе бээр болза, одарны калбартырының айтырыы тургустунар. Бисте Балдырганныг, Сарыг-Чазы, Эрги, Тама-Кара, Харагашыг-Шөл дээн ышкаш черлер бар-дыр. Оларның ниити хемчээли 7-8 үүс гектар чыгам. Ында арга-арыг үнмээн деп болур. Ол хиреде ажыглал чок. Хараган дуй үнген. Оларны аштап-арыглап ап, хой чылдыг ситеннер тарып, одар, тарылга-шөлдери кылдыр ажыглаарын күзеп турар бис.

Уксаа дугайын чугаалаар болза мындыг. Бистиң чылгывыс колдуунда түс черниң (тыва) уксаалыг мал. Эрткен чылын саткан малдарывыстың ортумак деңзини 340 килограмм болган. Түс чер уксаазының бүдүрүкчү аскырлары бисте четчир. Ынаыг-мындыг өске уксааның аскырларын ажыглаар дугайында айтырыг чогум шиитпирлеттинмээн үүве. Уксаалыг аскырлар садып алыр дээрге өртээ база улуг, азырал-тежээлдеп база нарын. Ынчалза-даа моон соңгаар бо айтырыгны өөренип көрбес болза хоржок. Бирги уксааның хайыктарын-даа өстүрер болза, деңзи талазы-биле тыва малдардан үсчок улуг болгай.

— Совхозтуң кол адырларының бирээзи ийи ажылыыдыр. Ийи ажылының силерде байдалы, ооң мурнунда сорулгалары кандыг ирги?

— Амгы байдал-биле алырга совхозтуң кол адыры, угланышкыны чылгы ажылы эвес, а ийи ажылы бооп туруп, ынаыктарның күзелдин-биле ийижилеп чоруп, ында ижигип, быжыглаттынып турарыдыр. Чижээ, комсомолчу ийижи Чечекмаа Кинней эрткен чылын ийиниң баш санын 98 хуу камгалап ап, чүс мыңдыга онааштыр 98 анайны доруктурун алган.

Ийижилер—ёзулуг эрес-маадырлыг ажыл-иштиң кижилери. Эң кадыр-берт, орукчирик чок черлерде амыдыралдың чугула таарымчалыг байдалдары ам-даа тургустунмаан чүүүлдер.

Совхозтуң дирекциязының мурнунда (чүгле бистиң-даа эвес, а район организациялыларына база хамааржыр) ийижилериниң амыдырал байдалын экижидери хөй талалыг айтырыгларны хаара тудуп турар. Оларны аъш-чем, хүн бүрүнүң хереглел бараанларын-биле хандырары безин ыракта чедир шиитпирлеттинмээн. Суулар кылыр чуга демирлер, майгынар, черге ажылдаарынга таарыжыр кышкы тоннар, килиндик, бродилер дээш үелиде чедишпейн, тывылбайн баар бараанар хөй.

Райпо баштаар черге ийижилериниң тускай чагыларын алгаш, баш удур дугуржулганы ёзугаар, аъш-чем, хереглел бараанларын вертолёттар-биле чедирерин практикалаар болза дыка-ла таарымчалыг.

Тыванның ийизи шыырак дээн деңзилиг, ажыглалга шыдамык ийи деп үүве билдингир. Бистиң садын турар ийилеривистиң ортумак деңзини 110 килограмм бооп турар. Ийиниң кададын, семиртилгезин улам экижидип, садар үеэнин, хар-назынын таарыштыр бодап кылыр болза, ооң ортумак деңзини ооп-даа улгадыр.

Ийиниң баш санын өстүреринин, ийи эъдин бүдүрерин ковудедириниң чугула айтырыы болза төрүүр ийилериниң санын улам ковудедири болур. Амгы үеде бисте төрүүр ийи 2645 баш бар, азы бүгү коданның чүгле 27 хуузу. Төрүүр ийиниң баш санын өстүрер талазы-биле бодамчалыг ажылдаары биске чугула. Ийиниң баш санын 12 мүн чедирип болур. Ынчалза-даа аңаа ажылдаар кижилериниң санын ковудедири күзенчиг эвес. Бир эвес оларның амыдырал байдалын сууржуп байдалга чедир бедидип алган турар үеде болза, хой кижини ийи ажылыынче аъткарып болгай-ла.

— СЭКП ТК-ның июль Пленуму көдөө ишчилериниң амыдырал байдалын улам бедидериниче, көдөө тудугже онза кичээнгейни угландырарын айыткан. Маңаа хамаарыштыр чүү немеп болурул?

— Совхоз чоокта чаа тургустунган үүве болганда, бисте шиитпирлеттинмээн айтыыглар хөй. Совхозтуң төвү Ий суурнуң байдалын ап көрээлиннер. Бажың-балгаттары колдуу эргижээн, тарлаан. Суурнуң чаагайжыдылгазы, ногаанчыдылгазы сагыгга-чурумун улам быжылган, онгу беш чылдың планнарын күүседир, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын боттандырар дээш улам шудургу ажылдаар.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин—амыдыралга

Улусчу контроль

КАЯА-ДААА КАМНАЛГА ДЭЭШ

Электри энергиязыны, оттулар чүүлге камналганың чурумун күштелдирер, оларны хумагалыг чарыгдаарынче квчэзигей соолгу үеде күштелгеп. Оттулар чүүлдүң бүгү хевирлеринге чидириглер-биле демиселге улусчу контроль органнары партия болгаш ажыл-агый органнарынга идепкейлиг дузалажып келгеп.

Эрткен чылын Кызыл хоорайга оттулар чүүл—энергетика курлавырларын ажыглап турарынга массалыг хыналданы улусчу контролёрлар уламчылаан. Ацаа 250 болүктерде болгаш постуларда бактааган 2 муң хире контролёрлар киришкен. Массалыг хыналданы шалыпкын удуртып, башкарары-биле февральда комитеттиң чаныгга энергия курлавырларының ажыглалын контрольдаар талазы-биле 7 кижи составтыг доктаамал комиссияны тургускан. Ону «Красноярскэнерго» энергосбыттың Тыва салбырының инженери В. Г. Голев удуртып турар.

Хоорайда алаан хой болүктер болгаш постулар бо угланышкын-биле ажылын алаан идепкейжиткен. Чижээ, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде улусчу контроль болүү эрткен чылдың төнчүзүнде энергия курлавырларынга ажыглалып хынаан. Ооң түнелинде электри болгаш чылдыга энергиязын бо будүрүлгеде камналга чок ажыглап турары илерээн. Автомашиналар тургузар черде дыка соок чок турда-ла 40 киловатт күүзүг шимчедикчилиг ийи калориферни дүн-хүн чок ажылдадып турган. А ында ниити чырыкты база өскүрбейн баргылаар. Автотранспортту үндүрерде эжикти хонукта 4—5 удаа ажыдып турда-ла, септелге кылыр черде калориферлерни база соксаал чокка ажылдадып турган. Даг ажылында машина бүрүзүнге электроэнергия ажыглалының үчүдүн ылыбайн турган. Хыналданың материалдарынга үндезилээш, улусчу контроль болүү тускай савал-сүмелерни ажылдап кылган. Ооң үүн кезинде администрация черге сайгаргаш, ону эдериниң хемчегларни алган.

«Сельхозтехниканың» Күрүне комитединиң районнар аразының каттыжышкынында Ынчалза-даа хоорайда электри болгаш чылдыга энергияларын, нефть продуктуларны ажыглап турарында четпестер хой, доктааттынган норманы шын эвес ажыглаар чоруктар бар.

Улусчу контроль комитединиң энергия курлавырларын камналгалыг чарыгдаанын контрольдаар талазы-биле доктаамал комиссиязы эрткен чылын Кызылдың туйбу заводунда оттулар чүүл—энергетика курлавырларының камналгазын хынаан. Завод эрткен чылын 410 киловатт-шак электроэнергияны камнаан алган. Ынчалза-даа ону электриге хереглелдің лимиттерин улгаттырарының күсели-биле чедип алган. Каш чыл иштинде ында электриге хереглелдің деңгиүүр нормазы кудулаваын турар. Электроэнергия камналгазының талазы-биле 1978 чылда ажылдап кылган оргтеххемчеглерниң хой чүүлдери күүсеттинмейн турар. Чылдыга энергиязын контроль чокка ажыглап турар. Электри болгаш чылдыга энергиязын ажыглан турарында ажыл-агыйжы эвес чоруктун бо бүгү фактылары дөзүн комитеттиң хуралынга заводтуң удуртукчуларын сагындырган. Бо айтырыг талазыбиле хүлээн алган доктаалды комитет контрольга алган, четпестерни чайладырынче углаган хыналданы ой-ойде чорудып турар. Администрацияның талазындан хемчеглерни ап чоруткан.ының түнелинде эки түнелдер чедип алдынган. Электроэнергия чарыгдалының үчёдүн тургуазары-биле гаражка болгаш ол заводтуң бажыңынга счётчиктерни тургускан.

Эрткен чылдың декабрьда хоорайның улусчу контроль комитеди Кызылдың электростанциязының ажылдап үндүрүп турар чылдыга энергиязының топ ажыглалынга хамаарыштыр рейд чоруткан. Рейд үезинде төпчүткен 14 чылдыга пунктуларынга №№ 1, 2, 3 бажың эргеледелериниң чамдык чурттага бажыңларынга, Тываның электри четкилеринге, «Кызылэстудут» эргелелинге, «Тыва тудут» треске, «Тыва суг тудут», «Тыва кодээ тудут» трестерге, «Тыва совхоз тудут» каттыжышкынына, пассажирлер автобудурулгезинге хыналданы чоруткан.

Ынчан чылдыга энергиязының улуг чидириглери, ону ажыл-агыйжы эвес ажыглап турарының хой чижектерин тодараткан. Ажыл-агыйжы эвес чоруктун уржуудан чылдыга пунктузунда барык 520 метр дамчыдыга хоолайы ацылаттынмайн артканы илерээн. № 1, 2, 3 бажыңнар эргеледелериниң чурттага бажыңларында, чамдык будурулгелерде, организацияларда чылыгны төп ажыглаваын турар. Барык-ла бүгү бажыңнарда бажың кырынче үнер үттер, соңгалар ажык, подвалдарның болгаш подъездилериниң эжиктери хагдынмас болган. Каа-Хем суурда көжүп чоруур бажыңчыгаштар хоорайның чылыг-биле хандырылгазынга улуг караңны чедирип турар. Ында иниг сугну хоолайлар дамчыштыр дедир дамчытпайн, дренажче үндүр төп турар.

Хоорайның улусчу контроль комитеди рейдиниң түнелдерин бодунуң хуралынга чугаалажып көрген болгаш илерээн четпестерни чайладырының шалыпкын хемчеглерин алырын хыналда чоруткан будурулгелериниң удуртукчуларынга дааскан.

В. ПОЛЕЖАЕВ,
Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң инспектору.

МАССАЛЫГ ХЫНАЛДАЛАР

Партия организациялары-биле болгаш оларның деткимче дузазы-биле районнуң улусчу контроль органнары оларга даандырган ажыл-хереги боттандырар талазы-биле дээштиг хемчеглерни ап турар. Районнуң совхозтарында болгаш күш-ажылчы коллективтериниде улусчу контрольдун 8 болүү, 25 постузу ажылдап турар.

Болүктерни колдуунда-ла партия эге организацияларының секретарларының оралакчылары болгаш бюро кежигүннери баштап турар. Улусчу контрольда 98 коммунистер быжыглаттынган. Ол чорук контрольга партийжи удуртулганы күштелдирер, коллективтериниң ажыл-хереезинге ажыктыг салдарны чедирер, байдалды бүгү талалыг сайгарар, хандыр анализтеп көор арганы берип турар.

Улусчу контроль болүктериниде болгаш постуларында ажыл-херекке, амыдырал-чурттаргага үлегерлиг, яшы-бүрү четпестерге болгаш хажыдыышкынларга, корум-чурум үрээшкиннерге удур шинтирлиг демиселди чорудып шыдаар кижилер кирген. Контролёрларның 45 хуузу специалистер болгаш механизаторлар.

Бистиң контролёрларывыс планныг сорулгаларның, социалистиг хүлээлгелериниң болгаш ажыл-агыйның чугула кампанияларынга белеткелдериниң база оларны эрттирип турарының дугайында яшы-бүрү хажыдыышкынларны болгаш четпестерни илереди, чогуур өйүнде чайладырының дугайында хыналдаларны база рейдилерни чорудып турар.

Бо чылын көдээ ажыл-агый культураларындан бедик дүжүттү өстүрүп алыр дээш часкы тарылгага белеткелдер амгы үеде улам калбарып турар. Бо чугула ажыл-хереги бедик шынарыг чорударынга амгы үеде улусчу контролёрлар партия, совет болгаш ажыл-агый органнарынга улуг дузаны көргүзүп турар. Техниканы болгаш үрезинни часка белеткен база шыгжан, кадагалаарының болгаш чемишчидилгени шолдерже сөөртүп турарының талазы-биле массалыг хыналдаларны олар өске хой-ниити организациялары, «Комсомолчу прожекторлар»-биле кады чорудып турар.

«Мөрен», Ленин аттыг совхозтарда улусчу контроль бөлүктери часкы хову ажылынга белеткелдиң чорудулгазын контрольдаар талазы-биле идепкейлиг ажылдап турар. Ылаңгыя «Мөрен» совхозта бөлүк (даргазы эш Даргат) техника септелгезин болгаш оларны шыгжап, кадагалаарын контрольдаарының тускай хемчеглерин ажылдап кылган, ооң күүселдезин организастап, ой-ойде массалыг хыналдаларны чорудып келген. Оларның түнелдерин бөлүктүң бюрозунга чугаалашкаш, тодаргай хемчеглерни алыры-биле совхоз директориязынга болгаш хамаарышкан организацияларга дыңнадып турары эки түнелдерни берип келген.

Ынчалзажок совхозтарда часкы хову ажылдарынга белеткелдиң талазы-биле районнуң улусчу контроль комитединиң болгаш чер-черде бөлүктериниң чоруткан массалыг хыналдаларындан, рейдилериниден алырга чамдык ажыл-агыйлар септелгениң планын чогуур өйүнде күүсетпейн турары, септээн техниканы комиссия хүлээн албааны болгаш септеттинген техникада чедир кылдынмаан чүүлдер бары илерээн.

Районнуң улусчу контроль комитеди ол айтырыгларга доктаамал сагыш салырынче контролерларның кичээнгейин угландырган. Партия организациялары-биле кады комитет март айда совхозтарда партия организацияларының секретарларының болгаш улусчу контроль бөлүктериниң даргаларының семинарын эрттирген. «Улусчу контроль болгаш часкы хову ажылдары» деп айтырыгны сайгарып көрген болгаш аңаа белеткелдиг база ону чорударының үезинде контролерларның мурнунда практиктиг сорулгаларны аңаа тодараткан. Бо чугула ажыл-херекке холбаштыр районнуң улусчу контроль комитеди, ооң бөлүктери болгаш контролёрлары ам-даа шудургу ажылдарны чорудар апаар.

К. ЧАЛЗЫРАН,
Эрзин районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

СИБИРЬДЕ АЖЫЛДАП ТУРАР

КРАСНОЯРСК КРАЙ. Чехословакияның «Татра» деп эптиг болгаш идегелдиг машиналары Сибирьниң тудугларында эки ажылдап турар. Дыка хой автомобильдерни он беш болгаш оон-даа хой чылдарда ажыглап турар. Ол машиналарның хой нуруузу миллион ажыг километрни «Татра 138» эртип турар, а арай сөөлзүредир келген «Татра 148» деп маркалыг машиналар 700 муң километр черни эткен.

Бо машиналарның хой нуруузун Красноярскиде № 1 автотранспорт будурулге каттыжышкынының чолаачыларында быжыглаан (чурукта).

Ю. БАРМИННИҢ фотозу. СЭТА-ныҢ фотохрониказы.

КУБАНЬДА ЧАС

Кубань хову бодунуң часкы өңнерин дүрген өскертип эгелээн. Күзүн тараан кызыл-тас шөлдери ногаарара берген, а мурнунда часкы аңдарган черлерде чазын тараан тараалар үнүп келген. Барык-ла бүгү кодээ районнар часкы тарылганы эгелей бергеннер. Март чер ажылдакчыларынга хой сугну берип, чылыг хүннер эвээш болган. Суланың, арбайның, чочак-тараның, мал чемнерниң, сигеннің тарыыр хуусаазын эрттирбес дээш механизаторлар трактор бүрүзүнге ийи-үш сеялкаларны кожуп ап турарлар. Тараан чер бүрүзүн, чаштырган чер бүрүзүн хүлээп ап турар хой-ниити постулары тараа чаштырылгазының шынарын хынап турарлар.

Краснодар крайда 300 муң гектар черде тараа чаштырылгазын чоруткан, оларның 150 муң гектар черде, планнаттынган шолдүң чартыында, тараа болгаш тараа-бобы культураларын чаштырган. Часкы чаашкыннар механизаторларының шолче үнериннге канчаар-даа шаптыктаң турза, тарылганың темпилери хүн келген тудум өзүп турар.

Усть-Лабаның, Приазовьениң, Таманьның болгаш Кавказтың эдектериниде ховуларда кызыл туктар кинскин үнген. Оларны часкы эрте тарыыр тараалларны доосканынга алдар болдурып бригадаларның болгаш салбырларның хову турлагларында көдүрүп үндүрген.

В. КАЛИШЕВСКИЙ,
СЭТА-ныҢ корр.

Эвилелдешкен республикаларда

ТАДЖИКИСТАН: Вахштың чаа уну

Вахштың суу кылымал унун дургаар агып бадып эгелээн. Рогунск ГЭС-тің тудугжулары хемни чалдаап, ооң агымынын уун өскертканнары ол.

Бо чорудулга плотина тудугжуларының, төнчельдер казыкчыларының, монтажниктериниң ажылдаарынга дузалыг болган. Амты үеде ынаар баар орукту кылып турар. Ону таварыштыр бирээзи-ле 600 муң киловатт күүчүүг алды турбиналарны чедирер.

РСФСР: мурнакчы дуржулганы кижи бүрүзүнге

Челябинскиниң металлургия заводунуң демир-орукчулары чыл эгезинден эгелеп будурулге черинче кирер оруктарда вагоннарның анаа турарын эвээжеткен. Чудурер-дүжүрер ажылдарны дүргедеткениниң ачызында мында дөрт муң хире вагоннарны хостаан.

Бо кыштың сооктары чүүк дүжүрүргезинге шаптык болбаан, чүге дизе чүүктер эргизер тускай черни ында тудуп турган. Олче хары угда элезин, руда болгаш өске-даа чүүктерлиг он-он вагоннарны кирпиштин болур.

Ол будурулге черин дөрт демир-орук станциялары хандырып турар. Олар айтыкчылар кожүрер электрилиг төп-биле хандыртынган болгаш ында ылган арыглаарының дагжыгажы база ажылдап турар. Орукчулар заводту хандырып турар Южно-Уральск магистралының демир-орукчулары-биле дем каттыжышкынныг ажылдап турарлар. Вагоннар эргилдезин дүргедедир талазы-биле Челябинскиниң мурнакчы будурулге черлериниң дуржулганын СЭКП ТК чүүлдүг деп көрген. Ол дуржулга чүгле область иштинде эвес, харын өске-даа черлерде база нептерээн.

КАЗАХСТАН: чем курлавырларын немээр

Волга болгаш Урал хемнериниң аразында чавыс черлерни суг-биле хөме алзыр ажыл эгелээн. Күр черлиг Приуральеде чавыс черлер суггарылгазы чем будурулгезиниң улуг курлавыры болу берген. Чартык куруг ховуларының болгаш кужурлуг черлериниң механизаторлары хорааныу болбаазырадып болгаш чемишчидилгелерни чажыр турар. Чүгле бо ажылдарны кылып доосканының соонда олар кандаашкынга шыдамык хой чылдыг сигенни тарыр, ол шыпааларны эрээн хар суунда чедип алырын, б) амыдырал биле күш-ажылдың социал-экономиктиг байдалдарын деңнештирерин болгаш ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң, ийи-чаңгыс кижилерни болгаш социал бөлүктерни эвес, бүгү талалыг хөгжүлдезин хандырарын хаара тудуп турар.

Социалистиг будурулге материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарынга негелделхереглел өзугаар боттаныр. Ындыг болзажок маңаа ниитилелдиң күш-ажылының кады-бир үеде, чижээлээрге чыл дургузунда, чедип алган ниити түүнелдериг тускайлаш түүнээри чугула. Ол болза ниитилелдиң ол үениң дургузунда тургузун алганы арыг орулгалы болур. Акшахореңги хевирин өарымдаалап алырга ол болза национал орулга-дыр. Бо көргүзүгну партияның XXIV болгаш XXV съездилериниң экономика хөгжүлдезин эң долу көргүзүп турар көргүзүг деп санаан.

Будурулгениң социалистиг организасташкынын национал орулганын өзүлдезиниң быжыг болгаш дүрген темпилерин хандырган. 1950 чылдың деңнелиннге бодай алырга 1977 чылда ССРЭ-те ооң ниити хемчээли 770 хуу өзүлделиг болган. Бо көргүзүг АКШ-ка 251, ГФР-ге 410, Франциягa 355, Великобританиягa 193 хуу болган.

Национал орулганың дөрттүң үш кезин бисте хереглел фондузу боон турар. А бир эвес чурттагга болгаш социал культура тудутларын катай алыр болза национал орулганың бештиң дөрт кезин чоннуң чаагай чоруун бедидиринге ажыглаттынып турар. 1974—1978 чылдарда бо сорулгага 1,5 трилион рубль ажыглаттынган. Бо бүгүнүң ачызында чоннуң боттуг орулгазы доктаамал өзүп турар. Чоннуң кижи санынга хамаарыштыр алган, 1940 чылда турганы-биле деңнээрге ол орулгалар 1978 чылда 5,5 катап, ооң иштинде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның—3,8, колхозчуларның—6,5 катап өскен. Ажылчы чоннар боттарының хереглелдерин болур-чогуурубиле ажыктыг кылдыр хандырган турарын чедип алыры чугула. Бүгү-ле хереглелиннге хандырып алыр меи дээр зорук хоралыг. Эмин эрттир баңын алырын бодаар, ажылдамыдыралга ындыг-ла ажыл чок эт-херекселдер чыыр, боттоттарының мурнунга байырагжыр, ниитиделге эки ажылдап бербейн чыткаш, ооң хөөнү алыйн дээр хөөнүер бистиң бурунгаар шимчээкиниинге моондак болур. Коммунизмче бурунгаарлаан тудум күрүне хереглел айтырынга экономика болгаш кижазидилге быраларын шын дүштүрериниче кичээнгейни күштелдирер.

Ооң чижээн хереглелдиң

Политиктиг беседа

СОЦИАЛИСТИГ БҮДҮРҮЛГЕНИН

Келир ниитилелге будурулге бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыынга бүрүнү-биле бараан болур апаар деп марксизм-ленинизмниң өөредин сайзыраңгай социализмниң амгы үеинде амыдыралда боттанын турар. Ол өөредиг төөгүде эң баштай бистиң Үндезин Хоойлувуста—ССРЭ Конституциязында хоойлу кылдыр быжыглаттынган. Ниитилел будурулгезиниң эчис сорулгазы болза, кижилериниң доктаамал өзүн турар материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин улам долузу-биле хандырары болур деп Конституцияда бижээн.

Кижилер хереглелдерин хандырар дээш будурулгеге ажылдаар. Бо дээрге билдиңгир чүве ышкаш кылдыр сагындырар. Ынчаллажок ниитилелдиң амыдыралынга будурулге биле хереглелдиң азы хереглел биле будурулгениң аразында харылзаалар кончут варын. Будурулге биле хереглел чарылбас тудуп харылзаалыг. Оларның кайы бирээзи чок болза өскеши база турун шыдавас. Оларның аразында харылзаа будурулгениң чепсек-хереклелинге өнүү кымның холунда турарындан онзалаттынып тодаратынар.

Капиталистиг чурттарның амыдыралын ап көрээлицер, анда яшы-бүрү чүүлдерни ниитилелдиң бир чамдык кежигүннери будурун турда, өскелери чүгле боттарының хереглелдерни хандырарынга өйлежип турар. А материалдыг чүүлдериниң будурукчулери боттарының хереглелдерин тергиндекчи ацылларның эрге-ажыынга кайы хире ажыктыг болурул, ол хире кылдыр хандырын ап болур. Хуу өнчүге үндезилеттинген бүгү ниитилелдерге хереглел будурулгениң кажан-даа эчис сорулгазы боон көрбээн.

«Цивилизацияның» баштайгы хүнүндеи эгелээш бо хүннерге чедир шимчедикчи күзүү чазый-чижеңгей чорук боон келген, ниити ниитилелдиң эвес, а каш борбак кижилер хууда байыырынче, база катап байыырынче чүткүл будурулгениң эчис сорулгазын тодаралыр кара чаңгыс чүүл ол боон келген» деп, Ф. Энгельс бижээн. (К. Маркс биле Ф. Энгельс. Чогаалдар, т. 21, арын 176). «Хостуг» бис дижир амгы буржуаз күрүнелерде үстүнде чугаалаанывыс чүүл өскерилбээн. Будурулгениң эзелинге эң хой ажык-копчаа берип болур продукция будуртунер «эргеин» алыр, а ол продукцияны будурер ажылчын база-ла демги хөрөгитеинни байдыын шыдаар болза бодунуң хереглелдерин хандырып ап болур.

Ниитиниң өнчүзү тургустунганы-биле кады будурулгениң угланышкыны үндезиин-биле өскерли бээр. Партияның бирги программазын ажыдаан кылып турган үеинде В. И. Ленин ол дугайын демдеглээн. Пролетар революциязы тиллээн соонда ниитилел будурулгези бүгү ниитилелдиң күселиг-биле ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң чаагай чоруун болгаш хөгжүлдезин долу хандырарынга үндезилеттинген бүгү ниитилелдерге хереглел будурулгениң кажан-даа эчис сорулгазы боон көрбээн.

В. И. Ленинниң бо өөредиин тодаларга мындыг: будурулге ажылчы чоннарның боттарынга, оларның өзүн турар материалдыг болгаш угаан-бодал негелделерин хандырарынга ажыктыг кылдыр хөгжүүр ужуруут. Ынчангаш ол өөредиг азы будурулгениң ол негелдези социализмниң кол экономиктиг дүрүмү болур.

Ниитилелдиң кол будурукчу күжү болур ажылчы чоннар боттары чепсек-хереклелдериниң эзлери апарган байдалда, ажылчы чоннар боттары будурулгениң болган будуртунген продукциянның эзлери апарган байдалда будурулге ындыг яшылыг эчис сорулгалыг апаар. Ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң үндезин эрге-ажыктарының чаңгыс аай боон турары ниитилел будурулгезиниң чаңгыс аай угланышкының эртемге үндезилен тодаралын алыр арганы бээр. Социализмниң онзагай үүлдериниң бирээзи болза тодаргай экономика болгаш социал сорулгаларны ийи-чаңгыс кижи эвес, а ниитилел чүү-биле боду тодарадын турарында болур. А тус-тус кижилер боттарының хууда эрге-ажыктарын база негелде-хереглелдерин чүгле ол ниити экономика болгаш социал сорулгаларны дамчыштыр боттандырып ап болур.

Социалистиг будурулгениң сорулгаларының боттанышкыны социалим тургузуушкунунуң тус-тус үе-чадаларында ол үениң боттуг байдалдарынга дүштүр онзагай талаларлыг, бөлүктүг болгаш боон келген болгаш боон-даа турар. Совет эрге-чагырганың баштайгы хүннериниден эгелээш партия болгаш күрүне чоннуң чаагай чоруун бедидер дээн болдунар-ла бүгү хемчеглерни ап эгелээн. Ындыг болзажок боттуг чылдагаавырларның үрүүдүн ол сорулганы боттандырарынга хереклиг бистиң арга-курлавырларывыс үр үеинде дүргүзүнда чедишпестеп турганы билдингир. Бүүлүг болгаш мурнакчы индустрияга, бедик механизастаттынган улуг кодээ ажыл-агыйга даанган амгы сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң үезинде хамаатыларның хой яшы негелде-хереглелдерин улам долу хандырарынга таарымчылыг байдалдар тургустунун келген. Ажылчы чоннарның өзүн турар материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин улам долу хандырарынче угланышкын партияның XXIV съездиниң шиитпирлеринде айыттынган. СЭКП-ниң XXV съездизи ол угланышкыны бадыткавышаан, чоннуң материалдыг болгаш культураут амыдыралының деңнелин чайгылыш чок бедидери партияның экономиктиг стратегиязының дээди эчис сорулгазы деп чарлаан. 1979 чылдың март 2-де соңгукчуларбиле ужуражышкын хуралынга эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны болза: «Партияның XXV съездизиниң хүлээп алганы социал программаның чайгылыш чок күүсеттинерин хандырбышаан, партия моондаа соңгаар совет кижилериниң амыдыралының эжижиннинче, ажылчы чоннарның ажыл-толевриин болгаш боттуг орулгазын улгаттырып, ниитилел фонлуузун бедидериниче, чурттага черлерин тударынче бирги чергениң кичээнгейин салыр апаар».

Социалистиг будурулгениң эчис сорулгазының ужур-утказы, бир талазында, ажылчы чоннарның материалдыг база угаан-бодал хереглелдериниң төөгү талазы-биле чедип алган деңнелин, өске талазында, оларны боттандырып болурунун шынар талазы-биле чаа аргаларын көргүзүп турар. Ол сорулга бо хүннерде бодунда: а) бүгү ажылчы чоннарның долу чаагай чоруун чедип алырын, б) амыдырал биле күш-ажылдың социал-экономиктиг байдалдарын деңнештирерин болгаш ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң, ийи-чаңгыс кижилерни болгаш социал бөлүктерни эвес, бүгү талалыг хөгжүлдезин хандырарын хаара тудуп турар.

Социалистиг будурулге материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарынга негелде-хереглел өзугаар боттаныр. Ындыг болзажок маңаа ниитилелдиң күш-ажылының кады-бир үеде, чижээлээрге чыл дургузунда, чедип алган ниити түүнелдериг тускайлаш түүнээри чугула. Ол болза ниитилелдиң ол үениң дургузунда тургузун алганы арыг орулгалы болур. Акшахореңги хевирин өарымдаалап алырга ол болза национал орулга-дыр. Бо көргүзүгну партияның XXIV болгаш XXV съездилериниң экономика хөгжүлдезин эң долу көргүзүп турар көргүзүг деп санаан.

Будурулгениң социалистиг организасташкынын национал орулганын өзүлдезиниң быжыг болгаш дүрген темпилерин хандырган. 1950 чылдың деңнелиннге бодай алырга 1977 чылда ССРЭ-те ооң ниити хемчээли 770 хуу өзүлделиг болган. Бо көргүзүг АКШ-ка 251, ГФР-ге 410, Франциягa 355, Великобританиягa 193 хуу болган.

Национал орулганың дөрттүң үш кезин бисте хереглел фондузу боон турар. А бир эвес чурттагга болгаш социал культура тудутларын катай алыр болза национал орулганың бештиң дөрт кезин чоннуң чаагай чоруун бедидиринге ажыглаттынып турар. 1974—1978 чылдарда бо сорулгага 1,5 трилион рубль ажыглаттынган. Бо бүгүнүң ачызында чоннуң боттуг орулгазы доктаамал өзүп турар. Чоннуң кижи санынга хамаарыштыр алган, 1940 чылда турганы-биле деңнээрге ол орулгалар 1978 чылда 5,5 катап, ооң иштинде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның—3,8, колхозчуларның—6,5 катап өскен. Ажылчы чоннар боттарының хереглелдерин болур-чогуурубиле ажыктыг кылдыр хандырган турарын чедип алыры чугула. Бүгү-ле хереглелиннге хандырып алыр меи дээр зорук хоралыг. Эмин эрттир баңын алырын бодаар, ажылдамыдыралга ындыг-ла ажыл чок эт-херекселдер чыыр, боттоттарының мурнунга байырагжыр, ниитиделге эки ажылдап бербейн чыткаш, ооң хөөнү алыйн дээр хөөнүер бистиң бурунгаар шимчээкиниинге моондак болур. Коммунизмче бурунгаарлаан тудум күрүне хереглел айтырынга экономика болгаш кижазидилге быраларын шын дүштүрериниче кичээнгейни күштелдирер.

Ооң чижээн хереглелдиң

ЧАРЫШКА МУРНААН

Күрүне мурнунга планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Чөөн-Хемчик районнуң хоорай болгаш көдээ Советтериниң аразында социалистиг чарыш калбарган.

Онгу беш чылдың дөрткү чылының бирги кварталында күрүнеге эзт садар планын Тере-Хая көдээ Соведи (күүском даргазы Чимит Дозур-ооловна Монгуш) 132,7 хуу күүсеткеш, чарышка мурнуку одуругну эзлээн. Эрткен чылдың бирги кварталында сатканынга деңнээрге, көдээ Совет күрүнеге эзт садарын 82,5 хуу көвүдеткен.

М. СЕВЕН.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың чурттага-коммунал эргелелиниң ажылдакчылары төрээн хоорайы — Ак-Довурактың чаагайжыдылгазынче кичээнгейни салып турарлар. Беш чылдың эткен үш чылында чурттага бажыңнарының капитал септелгезинге болгаш социал-культура объектилерин тударынга 550 муң рубльди чарыгдаан. Муң ажыг ыяштарны, чадаң үнүштерни кудумчуларда олурткан.

Алчылар бажыңының септелге бөлүктериниң, профилакторийниң ажылчыннары үш чылдың база бо чылдың үш айының бүдүрүлге планнарын чедишкиниг күүсеткеннер.

Күш-ажылга үлегерли бызаңчы Хомушку Маны, шеверлекчи Валентина Сарыглар, профилакторийниң улуг медицина сестразы Клара Махтодова болгаш өскелер-даа көргүзүп турарлар.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

«Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыгда район каттыжышкынында слесарь Василий Ефремович Обухов мурнанчыларның бирээзи. Бешки разрядтың слесарь Василий Ефремович бодунуң мергежилинге 10 ажыг аныяк кижини өөреткен. Ол эткен чылын 252 санныг насостарны, шимчедикчилерни септээр планныг тургаш, херек кырында 282-ни кылган.

Мурнакчы слесарь бо чылын планныг онаалдазын база чедишкинниг күүседип турар. Айда-ла 21 насосту септээр тургаш, Василий Ефремович 25-ти кылып турар.

ЧУРУКТА: слесарь В. Е. Обухов.

М. ТҮЛҮШТҮҢ фотозу.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Уланчызы. Эгези № 78 «Шында»).

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Ольга Адамовна **Атлеберт**— Кундустуг суурда пенсионер.

Василий Филиппович **Бабушкин** — ИХК-ның таңнылы албаның контролёру.

Галина Ефимовна **Баева** — ИХК-ның таңнылы албаның контролёру.

Ирина Николаевна **Блинова** — ИХК-ның таңнылы албаның контролёру.

Василий Иванович **Борисенко** — «Ленинчи орук» совхозтуң бригадир.

Михаил Васильевич **Васильев** — Кундустуг суурда пенсионер.

Федор Степанович **Волков**— ИХК-ның таңнылы албаның контролёру.

Ольга Георгиевна **Вяжниковцева** — Кундустуг суурда пенсионер.

Аверьян Григорьевич —**Дерягин** — райпо ажылдакчызы.

Зоя Васильевна **Жирова** — —«Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Ефим Ильич **Золотухин** — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Георгий Михайлович **Иванов** — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Прасковья Валентиновна **Иванова** — Бояровка суурда пенсионер.

Галина Васильевна **Калинина** — Кундустуг суурда пенсионер.

Лелагея Кузьмовна **Караблина** —ИХК-ның таңнылы албаның таңнылы.

Елена Дмитриевна **Караваева** — ИХК-ның таңнылы албаның контролёру.

Александра Федоровна **Шишкова** — райпо ажылдакчызы.

Серен Чаш-оолович **Шогду**— Кундустуг суурда пенсионер.

Агафья Гавриловна **Юшкова** —«Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Ольга Мидирьяновна **Биче-оол** — Каа-Хем суурда пенсионер.

Оюн Намзатович **Биче-оол** — Чербиниң дузалал школазының таңнылы.

Сергей Александрович **Горнаков**— Черби ортумак школазының кочегары.

Елена Поликарповна **Григорьева** — Чербиниң эмнелге пунктузунуң санитарказы.

Екатерина Семеновна **Микова** — Черби суурда пенсионер.

Федор Филиппович **Угайнов** — Чербиниң ясли-садтың таңнылы.

Мария Ивановна **Чигридова** — Черби суурда пенсионер.

Михаил Антонович **Чигридова** — Чербиниң дузалал школазының кижизидикчизи.

Нина Дельбировна **Эргенова** — Черби ортумак школазының башкызы.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Валентина Корнеевна **Жучкова** — райкүүскомнуң культура килдизиниң бухгалтери.

Елизавета Васильевна **Киреева** — ИХК-ның таңнылы албаның контролеру.

Мария Ивановна **Павлушкина** — Кундустуг суурда пенсионер.

Сергей Павлович **Петров**— Кундустуг суурда пенсионер.

Иван Шайдапович **Пильчукей** — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Сапчат-оол Апахович **Салчак** — Кундустуг суурда пенсионер.

Симчан Бадыолович **Салчак** —«Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Эней-оол Чолдак-оолович **Салчак** — Кундустуг суурда пенсионер.

Лопатин Найданович **Сарыг-оол** — Кундустуг суурда пенсионер.

Мария Васильевна **Слюсарева** — Кундустуг суурда пенсионер.

Константин Алексеевич **Ситкин** — Сарыг-Сеп ортумак школазының башкызы.

Нина Андреевна **Струкова** — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Тема Таштагашевич **Тагба** —Бүрен-Бай-Хаак суурда пенсионер.

Вера Андроповна **Толстопатова** — Сарыг-Сеп суурда пенсионер.

Сергей Яковлевич **Тютин** — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Евдокия Андреевна **Тютина** — Кундустуг суурда пенсионер.

Долчанмаа Артиевна **Хертек** — Кундустуг суурда пенсионер.

Татьяна Протерьевна **Худеева** — Сарыг-Сеп суурда метеостанцияның начальниги.

Анна Федоровна **Чученко**— ИХК-ның таңнылы албаның контролёру.

Александра Федоровна **Шишкова** — райпо ажылдакчызы.

Серен Чаш-оолович **Шогду**— Кундустуг суурда пенсионер.

Агафья Гавриловна **Юшкова** —«Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Ольга Мидирьяновна **Биче-оол** — Каа-Хем суурда пенсионер.

Оюн Намзатович **Биче-оол** — Чербиниң дузалал школазының таңнылы.

Сергей Александрович **Горнаков**— Черби ортумак школазының кочегары.

Елена Поликарповна **Григорьева** — Чербиниң эмнелге пунктузунуң санитарказы.

Екатерина Семеновна **Микова** — Черби суурда пенсионер.

Федор Филиппович **Угайнов** — Чербиниң ясли-садтың таңнылы.

Мария Ивановна **Чигридова** — Черби суурда пенсионер.

Михаил Антонович **Чигридова** — Чербиниң дузалал школазының кижизидикчизи.

Нина Дельбировна **Эргенова** — Черби ортумак школазының башкызы.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Валентина Корнеевна **Жучкова** — райкүүскомнуң культура килдизиниң бухгалтери.

Елизавета Васильевна **Киреева** — ИХК-ның таңнылы албаның контролеру.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **С. КРАСНЫЙ.**

Кызыл хоорай.
1979 чылдың март 28.

Иван Пантелеевич **Морозов** —нефтебаазаның Бии-Хем филиалының камгалал таңнылы.

Игнат Михайлович **Сайдачков** — Туранның күртывыш ажыл-агыныының ажылдакчызы.

Анна Дозурбеевна **Санчай**— Аржаан суурда пенсионер.

Эмилия Ивановна **Чученко** —Туранның ыяш белеткээр пунктузунуң ажылчыны.

Нина Ерофеевна **Яровикова** —№ 1470 орук-бүдүрүлге участогунуң бухгалтери.

ТОЖУ РАЙОНДАН

Елена Ивановна **Бедарева**— —райпо ажылдакчызы.

Александра Савельевна **Голубцева** — райпо ажылдакчызы.

Аким Эзирович **Доржу** — персоналдыг пенсионер.

Василий Дондукович **Дүгержап** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Ак Бак-Ламаевич **Коктеген** —Ий суурда пенсионер.

Лира Дамдыковна **Серен-Долгар** — Адыр-Кежиг суурда пенсионер.

Анна Иннокентьевна **Скобеева** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Прасковья Федоровна **Тамдын-оол** — Тоора-Хем суурда пенсионер.

Ак Товугашевич **Хүнзерге**— Хамсара суурда пенсионер.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

«Күш-ажылдың хостуу» совхоз

Чажын Найдыновна **Биче-оол** — ажылчын.

Түлүш Донгур-Караевич **Борбак-Кара**—ажылчын.

Бирозкей Маадыевич **Доспан** — ажылчын.

Карл Иванович **Леер** — ажылчын.

Казак Чамзырынович **Натпит-оол** — ажылчын.

Жданов аттыг совхоз

Оюн Халбаевна **Анай-кыс** —ажылчын.

Донгак Сарыгович **Араажык** —пенсионер.

Донгак Шивит-Хууракович **Баян-оол** — пенсионер.

Хорлуужук Монгушовна **Данзын**—пенсионер.

Ондар Монгушевна **Долчанмаа**—пенсионер.

Тумат Бадан-ооловна **Долчанмаа**—пенсионер.

Дыресын-оол Сундукайевич **Долаана**— пенсионер.

Багбы Нурсатовна **Домаалай**—пенсионер.

Анай Туматовна **Дуганчы**— пенсионер.

Секпит Багай-ооловна **Манды**—пенсионер.

Шыыран Донгакович **Мансырты**—пенсионер.

Серенмаа Чамбаловна **Намчыл-оол** — пенсионер.

Василий Серенович **Натпит-оол**—пенсионер.

Анай Дамбыйевна **Оруспай** —пенсионер.

Түлүш Данзыновна **Серенчан** — пенсионер.

Донгак Шакпаевич **Таспан-оол** — пенсионер.

Шагаан-Арыг хоорай

Иван Алексеевич **Лобастов** —№ 3 ясли-садтың ажылдакчызы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

● ГАВАНА

Кубаның кинематографиязы 20 харлаан. Революция тиилээнинің соонда Кубага культура талазында хүлээн алдынган баштайгы базымнарның бирээзи Кино уран чүүлүнүң болгаш киноулетпүрүвүн куба институдун тургузар дугаймында декрет болган.

Эрткен чылдарда куба кино уран чүүлү дүрүм өзугаар ат-алдарны болгаш даштыкыда хүлээн көрүүшкүнүң чедиг алган. Дыка хой куба уран-чечен болгаш документалдыг фильмнер делегейниң кинофестивальдарынга база кинноконкурстарга янзы-бүрү шаңналдар болгаш дипломнар-биле демдеглеттинген. Талантылыг куба кинорежиссер-документалист Сантьяго Альварестың ажылы бүгү делегейде атсурагны болган бедик үнелээшкинин чедиг алган.

20 чыл дургузунда Куба долу метражтыг 90 чыгам фильмнерни тургускан. Оларның аразында уран-чечен 55 болгаш документалдыг 30 фильм бар. Оон аңгыда, кыска метражтыг документалдыг 600 фильмнерни, 150 чыгам мультфильмнерни, эртем талазы-биле нептереңгей кыска-кыска фильмнерни тургускан.

● ПРАГА

Социалистиг Чехословакияның геологтары байлактар шинчилеп тыварының чаа сезонун эгелээн. Он-оон экспедициялар чурттуң янзы-бүрү районнарынче чорупкан.

ЧССР-ниң геологтарының чедишкиннери эвээш эвес. Чүгле сөөлгү чылдарда безин оларның дузазы-биле аккоргулчун, вольфрам, кара-коргулчун болгаш чес руда байлактарлыг черлерни чурт чуруунда олар киргеп. Одалга-энергетика баазазын улам ыңай хогжүдери-биле холбаалыг ажылдар улус ажыл-агыныңа онза ужур-дузалыг. Даш болгаш хүрең хөмүр-даштың арбыын байлактарзыг дерт черни шинчилээн—ол сорулганы шиитпирлээриге Чехословакияның геологтарының улуг-хуузу ыыдыг.

Словакияның районнарынга чоруткан шинчилелдер геология талазы-биле кончуг перспективтиг болган. Совет техниканың дузазы-биле скважиналарны өрүмнеткени нефтиниң барын көргүскен, оон курлавырларын он-он миллион тонна кылдыр үнелеп турар.

● ВАРШАВА

Арга-арыг ажыл-агыныың болгаш ыяшты сайырадыр ажылдаар үлетүрүүн ажылдакчыларының хүнүн Польша демдеглээн. Ол адырының 300 мың кижилиг ажыл-шинчилери байырлалын улуг чедишкиннериг уткаан. Чуртта 100 мың ажыг гектар черлерде ыяштар олурткан. Арга-арыгны ажаан-тежээр ажылдарны азжок улуг девискээрде чоруткан. Ам Польшаның арга-арыглыг девискээри 8,5 миллион га четкен.

(СЭТА).

ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ДАККА. (СЭТА). Бангладештиң Компартиязының ТК-зының пленуму аңаа болган. Чуртта политики политиктиг байдал дугаймында илеткелди БКП ТК-ның Чиңгине секретары Мохаммед Фархад кылган. Чоокта чаа соңгулдаларга тиилээн партияның чазаан онза байдал дугаймында хоойлуну доңдораан күш чок болдурарынче болгаш чонуң демократтыг эргелерин хандырарынче кыйгырган резолюцияны пленум хүлээн алган. Политиктиг чылдагаан-биле хорудаттырган бүгү кижилерни хостап үндүрери, өртектериг хээли алыр чоруктарын, бузуртаашкынларын озуллезиге удур шиитпирлиг хемчегдерни алдырын Компартияның ТК-зы негээн.

Чазак болза ажылдаар эргеня магадылаар, профсоюлдериниң эргелерни хандырар, кодээ ажыл-агый ажылчынарыга доктаамал ажылды боор, чери чок тараачыннарга черни тыпсыр, кооперативтер тургузарын деткиир болгаш денационализация политиказын соксадыр ужуруг деп резолюцияда чугаалаан.

Политиктиг идешкейин кодуреринче болгаш партияның массалыг баазазын калбартырынче партияның бүгү кежигүннерни БКП Төп Комитеди кыйгырын тур деп документиде чугаалаан.

Бангладештиң Компартиязының элчеглиг съездизин бо чылдың сентябрьда эрттирер дээн доктаалды пленум хүлээн алган.

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ ШИИТПИРИ

РИМ. (СЭТА). Италияның президентиан А. Пертини парламентини тарадыр болгаш чуртка парламент соңгуулаларын хуусаа бетинде эрттирер дугаймда шиитпир үндүрген. Ындыг шиитпир чуртка каш ай удамчылап келген чазак кризизни оске арга-биле шиитпираээриниң болдунар аргалы чок болганы-биле тайылбырлаттынар. Коммунистерниң киржилгези-биле парламентиге хой нуруунуң дүшкениниң түңнелинде ол кризис эрткен чылдың төнчүзүнде эгелээн. Христиан демократтарның чаңгыс партиядан тургустунган иазаа бодунга алган хүлээгелериндеи быдаан, экономиктиг кризисти ажып эртериниң хемчегдерин боттандырарын будулдуруп турун бээрге. Италияның Компартиязы ол хой нуруудан үнген турган.

Коммунистериниң киржилгези чокка парламентиге чаа хой нуруунуң тургузар дээн каш удаагы оралдажыышкынар бууран дүшкен.

Италияның Компартиязы база киржип болгу дег демократтыг күштер эвилелиниң чазаан Италияга тургузарының эргежок чугулазын Компартия база дагын медеглээн.

Апрель 4 — Венгрияны фашистиг эжелекчилерден хостаанының хүнү

Венгрияның Сегед болгаш ССРЭ-ниң Одесса хоорайларының аразында аны-дуңма найырал быжыгып турар. Сегед болза Венгрияның улуг хоорайларының бирээзи, ону совет шериглер фашистиг эжелекчилерден хостаан. Одесса болза Венгрия Улус Республиканың хоорайлары-биле төрелдешкен баштайгы совет хоорай боон турар.

Дайын сөөлүндеги үеде тутканчаа тудугларның кварталы, аңаа Одессаның адын тывыскан (чуруктарда).

В. МАСТЮКОВТУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

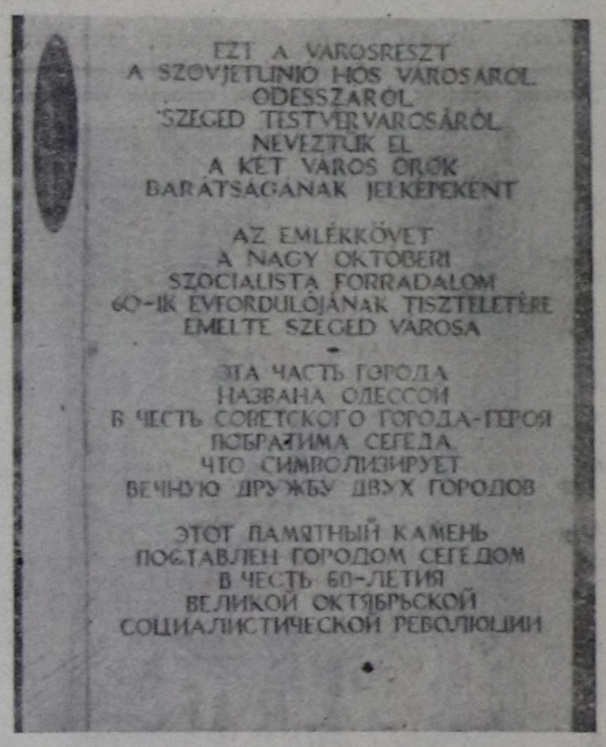

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРНЫ ПЕКИН СОҢГААРЛАДЫП ТУРАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Кыдат-вьетнам чугаалажыышкыннарны эгелээрин пекинчи гегемонистер соңгаарладып үргүлүлевишаан. Оон-биле кыдат ат-шериг социалистиг Вьетнамга удур ончук-чоңгээлерни база кылын турар.

Вьетнам информация агентилелиниң дыңнатканын өзугаар алырга, кыдат шериглер Вьетнам Социалистиг Республиканың соңгу талакы можуларында он ажыг вьетнам пунктуларны эжелевишаан болган ында шериг-инженер тудугларын кылын турар. ВСР-ниң кызыгаарының шуут чоогунда шериг кезектерни улам хойүбиле болуглей тургузуп турар. Вьетнам девискээрин агрессорлар ам-даа боолавышаан. Чугаалажыышкыннарны соңгаарладып база кызыгаарда дүшкүүрүг байдалды тургузуп турары дээш бүгү-ле хырыысалганы кыдат тала чүүктээр апаар деп, ВИА агентилел оңгалан демдеглээн.

ХАНОЙ. (СЭТА). Клобанг можудан ВИА агентилелиниң корреспондентизиниң дыңнатканы болза:

Ол черге чеде бергеш, кижи эъди соор коргунчуг үүлгедиглерни карактарывыс-биле көрдүвүс: өлүткен кижилерни катташтыр ыалгылаан каан. Уургайның эриинде кижи ханыңа борашкан калбак мыш чытыкан. Ол черни долгандыр өлүреринің болгаш хилинчектээриниң чепсектери: кадыыр, селеме-бижектер болгаш метр ажыг узун дурттуг бамбук саваштар. Долгандыр ийи ажыг метр болгаш ханыны барык беш метр оңгарда өлүткен 6 кижиниң мага-боду: чаш уруун ооргазында чышыыр баглан каан пе, оон-биле кожа— алды болгаш чеди харлыг хире ийи уруг, мага-боттарынче аар балыгладып өлүткен ийи херээжен кижи.

Мал ажылдыг фермаларның бирээзиниң удуртукчузу Нонг Ван Ат орнукшудулга үеэинде чүве чугаалап тура, кыдат агрессорларның кемнер үүлгедиглерни карган килеңнээн, олар оске-даа вьетнам кижилер-биле кады оон кадайын болгаш дорт уруун база өлүрүп каапканнар.

М. ДЕСАИНИҢ ЧУГААЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Бодунуң девискээрин Кыдаттың эжеден алган турары-биле Индия эптежип шыдавас деп, премьер-министр М. Десаи Бомбейге болган массалыг митингге чүве чугаалап тура медеглээн. 1962 чылда кыдат дивизиниң Индияже хепертен халдаан эжелеп алганы хой муң дөрбелчин километр черлерни Кыдаттан дедир эгидип алыры делегей харылзааларының амгы байдалындан хамаарылга чокка чугула айтырыг болуп келген болгаш арткан-даа деп ол онзалап демдеглээн.

Индияның даштыкы политиказының оске айтырыгларына хамаарыштыр М. Десаи индий чазак кожазында чуруттар — Пакистан, Бангладеш, Непал-биле харылзаалардың эжиждериниче чүткүл салын турарын чугаалаан. Чоокта чаа болган индий-совет чугаалажыышкыннарның улуг ужур-дузалыын болгаш ол чугаалажыышкыннарның түңнелинде «ийи чуруттың намыралы улам быжыг апаргаын» онзалап демдеглээн.

РЕСПУБЛИКАНЫ ЧАРЛААНЫ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). ИранИслам Республиканы чарлаанында бүгү улустуң саналоналын алыры ийи хүн үргүлүлээш доозулган. Саналонал алышкыны чоруп турарының үеэинде иранларның ажок хой нуруузу чонуң коор хоон чогу монархистиг бзу-чурумну дүжүрери болган республиканчы бзу-чурумну доктаадын тургузары дээш бадылаан. Чуруттуң 16 хар четкен чуруттакчыларының 98 хуузу ол политиктиг чугула кампанияга киришкен, оларның 97 хуузу эрге-чагырганың республиканчы хевири дээш бадылаан. Аятолла Хомейни нацияга угаадылга кылгаш, дээрбечи дерзин хаан-шах бзузун үзе тиилеп үнген бүгү иран хамаатыларга байыр чедирген болгаш апрель 1-ни — Республиканы чарлаанының хүнүн—Революцияның хүнү деп чарлаан. Чуруттуң чонун Түр чазактың хемчегленнинге деткимче көргүзеринче болгаш революция дайынчыларының чименнишкиннерин үзер сорулга-биле бедик серемчилелдиг болгуруче кыйгырган.

Бүгү чуртта массалыг митингилер болгаш чыскаалдар болуп, оларның киржикчилери Республиканы чарлаанынга байыр чедирип турар. Санал-онналга алганының түңнелдери чуртка байдалды улам ыңай чогумчударынга чигзиниг чок баразын болуп, иран улустуң чаңгыс эзин быжыглаарынга чугула роль-ду ойнаар дээрзин иран парлалга онзалан демдеглеп турар.

ПЕНСИЛЬВАНИЯДА БОЛУУШКУНГА ХАМААРЫШТЫР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Гаррисберг чоогунда (Пенсильвания штатта) атомнуг электростанцияда байдал шыңгыы болуп артыышаан. Кезек үе эрткеш-ле долгандыр турар бойдусче радиоактивтиг будумелдер үнүп турар. Реакторда ядролуг одаар чүүлдүң ханирин болдурбазын специалистер орадажын турар.

Пенсильванияда атомнуг электростанцияда озал-ондак америк хой-ниитини дүвүреткен. Хой ажык-кончаа алыр дээш энергетика монополиялары атомнуг электростанцияларга айыл чок чорукту хандырарынга чогуур хемчегленни хандырбайн турары онза килеңнээшкинин болдурган. Гаррисбергте озал-ондактың чылдагаанларын илередиринге чедир Сакраменто штаттың пайысылалының чоогунда туруп турар базаа-ла ындыг атомнуг электростанцияны хаарынче кыйгырган телеграмманы Калифорния штаттың губернатору Э. Браун ядролуг тарыштырылга талазы-биле комиссияже чоруткан.

Президент Дж. Картер Гаррисбергте атомнуг электростанцияга човаан. Байдал-биле танылып көргеш, президент чуруттакчы чонну ооскургаарынче кыйгырган.

КОЛ СОРУЛГАЗЫ

амгы структуразындан көрүп болур. Чоннуң чаагай чоруу бедиг орары-биле чергелештир өг-бүлелериниң ниити чарыгдалы улгадым орар, олар бажың ниитиниң эки шынарлыг эт-херекселдерни, культура-амыдыралдың бараанарын хойну садып ап, эки шынарлыг янзы-бүрү чемнерни ажыглап турар апаргаш.

Онгу беш чылдың бир онзагай үүлү болза кижилерниң хууда орулгазын бедидерп, негеллезин хандырарыбиле чергелештир ачы-дуза чеирилгезин калбартырынче, бажың ажылын чигедириче, чоннуң культурлуг дыштанылгазын организаттарынче болган кадын камгалаарынче кичээнгейни күштелдирип турары болур. Социалистиг будурулгениң тус-тус кижилериниң бүгү талалыг сайыралынче, чогаадыкчы чоруун бедидериниче кичээнгейни күштелдирип эгелээни моон илдеп.

Дыка хой хереглелдерни хандырарын күрүне болунга алган. Ол хереглелдер кижилериниң ажылдап ап турар орулгазындан, ажылдан турар черинден дээш оон-даа оске үүлдерден барымдаа чокка хандыртынып турар. Оларга чуртталга шөлдери-биле хандырылга, медицина дузламчызы, эртем-билиг болган мергежил чедип алыры, кадын эвилдин алыры, күш-культура болган спортка киржири дээш оон-даа оске үүлдер хамааржыр. Бистиң чуртувуста чуртталга шөлүн кайы-даа капиталистиг чурттан хойну тудуп турар. Эрткен чылын курорттарга, дыштанылга бажыңнарынга база туристер баазаларынга 51 млн. кижи дыштанган.

Кижилериниң чогаадыкчы ажылдаарынга болгаш чуртталга баңдалдарын эвилдиринге ниитилелдиң чылда фондузунуң улуг салдарны чедирип турарын демдеглээр херек. Ол фондунуң акша-хөреңгизи-биле чаа техниканы хойу-биле ажыглалга киирип, будурулге чорудулгазын сайзыраңгайкыдын турар. Ол чорук хөл-биле кылыр ажылдарны эвээжедип, ажылчыннарның хой күш үндүрбейн бедик будурукчулуг ажылдаарын хандырып турар. Ажылдың культуразы база эстетиказы бедип орар.

Чоннуң чаагай чоруунуң дүрген бедээни—совет экономиканың шапкын хөгжүлдезиниң, ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигенцияның бердинген күш-ажылының үре-түңнели-дир. Моон мурнундагы беш чылдарда болгаш бо беш чылдың эрткен чылдарында-даа чурттуң экономика база социал деп-шилгези бүгү угланышкынар аайы-биле бурунгаар улуг базымны кылган. Ындыг болзажок кижилериниң негелдехереглели таңгыс черге турбас, олар улам улгадып, мурнундагы кызыы хереглелдериниң орнунга чаа, хой талалыг негелде-хереглелдер тургустунун өзүп турар. Ол амыдыралга дүрүм өзугаар болур чорук. Совет кижилер улам эки чурттаарын, бедик культуралыг болурун күзээр. Ол бүгү социалистиг будурулгениң мурнунга чаа-чаа, шыпар талазы-биле бедик сорулгаларны тургузун турар.

Чоннуң материалдыг чаагай чоруунуң бедиири кадбак хереглелдиң бараанарын будуреринің темпизиндеи дорт хамааржыр. Экономиканың ниити хөгжүлдези-биле чергелештир будурулгениң «Б» болүүнүң адырларын шалыпкын хөгжүдеринче партияның алган угланышкынын чайгылыш чок боттандырарынче кичээнгейни күштелдирерин СЭКП ТК-ның ноябрь (1978 чыл) Пленуму онзалап демдеглээн. Будурулге кижилериниң хууда хереглелдери-биле харылзаа чокка хөгжүп болбас деп чүве билдингир. Сайзыраңгай социализмниң үеэинде кижилериниң хууда хереглелдери ниитилел будурулгезиниң хөгжүлдезиниң шимчедикчи күжү апарган дээрзин үстүнде сайгарылгалар көргүзүп турар. Будурулгениң «Б» болүү үениң негелдерин долу хандырып турар болза экономика ниитизи-биле дүрген хөгжүүрүн бистиң эткен оруувус бадыткаан. Ындыг болзажок шын эвес планнаашкынның уруглар хеви кылып турар фабрикада улут улус кедер хептиң өртек-үнези улуг, оларны хойну кылырга-ла будурулгениң орулгазы көвүдээр, план күүселдези эки болур. Ыңчаарга өртек-үнези шоолуг эвес чүве-дир дээш уруглар хевин чогуур хемчээлинге чедир кылбайн баар болза ол шын эвес апаар. Күрүне уруглардың кедер хевиниң магазинге садар өртээ улуг эвес болзун дээш ол хептерни даараар постериниң өртөөн база оларны даараарының өртек-үнезин чигедип турар. Уругларга эки шынарлыг хептерни дааразын деп турда-ла чамдык будурулгелериниң оларны өртек-үнези эвээш дээш кылбайн азы чедир будурбейн турары социалистиг будурулгениң эчис сорулгазынга канчап-даа таарышпас. Ындыг коллективтериниң ажылын (хой орулганы ап турза-даа) эки деп санавайн турар. Бо негелде моон соңгаар улам шыңгыыраар апаар. Чүге дээрге совет кижилериниң, тодаргайлап чугаалаарга улуг, биче-даа чоннуң негелде-хереглелин долу хандырары социалистиг будурулгениң эчис сорулгазы.

Күчүлүг материал-техниктиг база, чогумчадыы-биле хөгжүп орар будурулге харылзаалары, бүгү улустарның быжыг найыралы болгаш таңгыс эви—совет кижилериниң материалдыг болгаш угаанбодал хереглелдерни улам долу хандырарының быжыг үндезини ол.

В. ПЕШЕХОНОВ,
экономика эртемнериниң доктору.

ЭПТИГ, ТААРЫМЧАЛЫГ

Көдээниң культура айтырыглары

Үдавас чайгы ногаан шынааларга, серпин чайлагларга, хойжуларның, саанчыларның турлагларына ак өглер көстүп келир. Көдээниң культура ажылдакчыларына малчынарның онзагай амыдырал-чүрүттүлгазы дыка билингир. Кымның аалдарының каяа чайлаары, харын-даа кымның өөнүң кайда турарын безин билир апаар.

Чер-черде челир шиитпирлеттинмейн турар чугула айтырыгларның бирээзи кызыл-өг дугайында айтырыг болур. Бистиң Өвүр районда фермаларда, чамдык хойжу бригадаларның төптеринде кызыл-булуннар бар. Ында культура ажылдакчыларының кылып чорудуп турар ажылдары көскү. Сезоннуг үелерде «Чадаган» агитбригада солун концерттерни ыракта малчынларга көргүзүп, беседаларны чорудуп, көжер библиотекаларның үүүшкүннерин организастап турар. Ынчалза-даа чамдык черлерде ажылдарының негелдезинге дүүштүр тургустунмаан, дериг-херекселдери чегей, көскү агитация четпес.

Ылангыя чайгы үелерде кызыл-өглерни ажыглаар болза эки-ле. Бистиң районга кызыл-өглерни чайын мал чеминиң белеткелиниң үезинде Ак-Чыраага бригадалар төптеринге тургузары эргежок чугула. Ак-Чыраа үүгле бистиң районнуң сигенчилериниң төө эвес, а бүгү республикага хамаарылгалыг болгай. Оон ангыда кызыл-өглерни фермаларның, малчынларның чайлагларынга шимеп, дерпир болза эки деп бодаар мен.

Кызыл-өг кандыг болурул? Кызыл-өглерниң дериг-херекселдерин, оон өртээн ажылагыйлар долузу-биле харыылаар, дериг-херекселдерни шевер кижилерге чагыыр херек, библиотекага ном шкавын салыр, солуннар, журналдар салыр черни кылып ап болур. Ойнаар херекселдерден шыдыраа, шашки, доминону ажыглап болгай.

Кызыл-өгге үүнү кылырыл? Кызыл-өгге хойжулар, саанчылар, сигенчилер хостуг шактарында номнарны, солун, журналдарны номчуур, оларны ейшаанда солуур, активтиг база бригаданың кежигүннериниң хуралларын эрттирип болур. Агаар-бойдустуң таарымча чок аная өглерден оон ханалары, хараачазы улуг болур. Чайгы үеде ону кидис чокка брезент-биле хат, чаъстан камгалап шып алыр, өгнүң даштыкы хевири ак болур болза эки. Кызыл-өгнүң эжиниге адрезин, ажылдаар шагын шевергин бижип алыр. Өгнүң иштинге сандайларны, көжер библиотекага ном шкавын салыр, солуннар, журналдар салыр черни кылып ап болур. Ойнаар херекселдерден шыдыраа, шашки, доминону ажыглап болгай.

Кызыл-өгге үүнү кылырыл? Кызыл-өгге хойжулар, саанчылар, сигенчилер хостуг шактарында номнарны, солун, журналдарны номчуур, оларны ейшаанда солуур, активтиг база бригаданың кежигүннериниң хуралларын эрттирип болур. Агаар-бойдустуң таарымча чок аная өглерден оон ханалары, хараачазы улуг болур. Чайгы үеде ону кидис чокка брезент-биле хат, чаъстан камгалап шып алыр, өгнүң даштыкы хевири ак болур болза эки. Кызыл-өгнүң эжиниге адрезин, ажылдаар шагын шевергин бижип алыр. Өгнүң иштинге сандайларны, көжер байдалында бот-тывынгыр уран чүүлүн артистерин аная хүлээп ап, лекция, беседаларны дыннап болур. Өгге аптеканы база тургузуп ап болур.

Кызыл-өгнүң ажылын кым башкарарыл? Хостаткан ажылдакчы турары албан эвес. Бо чугула херекти комсомол белүү холга алган турар ужурлуг. Болук сезоннуг үеде түскай планныг болур, аная культура-массалыг хемчегларни, спортчу мыгыылдааларны онзалап көөр. Онза кичээнгейни өгнүң иштики, даштыкы каасталгазынче, арыг-шеверинче угландырып, солун номнарга сайгарылгаларны кылып, солуннарның допчуулалын чорудуп турар. Спортчу маргылдааларны бригадалар аразында эрттирер болза солун.

Кызыл-өг радиолуг, хөгжүмнүг болуру албан, ылаңгыя баян, гитара аныктарга чугула херектиг. Кызыл-өглерни таарыштыр дерпирде спортчу шөлдерни шын ажыглаар, олар турлагның төвүнге турар болза эки, оон чоогунга күш-ажылчы алдарның тугу турар болгаш көскү агитацияның щиттерин кылып алыры чугула.

Кызыл-өг — культураның төвү. Оон доктаамал аалчылары — бот-тывынгыр уран чүүлүн киржикчилери, лекторлар, киномеханиктер, библиотекарлар, эмчилер. «Чадаган» агитбригада малчынар, кадарчылар турлагларынче аъттаныры-биле чаа концерт программазын белеткеп турар. Оон-биле чергелештир кызыл-өглерни бодуның холунга ап, боттуг дузаны чедиреринге белен. «Чадаганның» оруу узун. Ол хову турлагларындан эгелээш, суурларга чедер.

Кызыл-өг дугайында мээн бодалым ындыг ийин.

С. ШЫДЫРААА,
районнуң Культура бажыңының улуг методизи.

ТАЛАНТЫЛЫГ ГИМНАСТАР

Ростовта гимнастика школазы талантылыг гимнастарны берген, 16 харлыг Наташа Шапошникова болгаш Наташа Юрченко оон төлээлекчилери бооп турар.

Чурттуң көскү тренерлериниң бирээзи Людмила Турищеваның башкызы Владислав Расторощкийниң белетиззэни Шапошникованың ады гимнастикага хандыкшылдыларга эки билдингир. Шапошникованың программазы дыка нарын. Оон программазын «көрүш талазы-биле делегей рекорду» деп Францияның «Экип» солуну бижээн.

Юрченко база-ла Расторощкийге чоокта чаа өөренип эгелээн. Наташа Юрченко—ёзулуг талант деп специалистер санап турар. Өске гимнастарның элээн каш чылдарда эртер оруун Наташа чаңгыс чыл иштинде эрткен. Юрченко эң берге элементилерни ийи-үш тренировкада өөренип ап турар. Ол—Москва Олимпиадазынга киржиринге белеткенип турар.

ЧУРУКТА: Н. Юрченко болгаш Н. Шапошникова (оң талазында) тренировкада.

В. ХРИСТОФОРОВ болгаш А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу
СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖЫЛЧЫН САЛГАЛГА—СПОРТЧУ ДАДЫГЫЫШКЫН

«ССРӨ-ниң Улустарының VII чайгы спартакиадазынга чедир—бүгү доозукчуларга ГТО-нуң хөрек демдээ!». Кишинёв хоорайның № 10 профтехучилищезинниң «Өк-ле спортчу» деп аттыг алдыты бөлүүнүң сургуулдары ындыг кыйгырыгны эштериниге үндүрген. Оларны ийи үүс хире келир үениң токарьлары, фрезеровщиктери, слесарьлары, электри каңнакчылары деткээн.

Чаа келген сургуулдуң спортче оруу училищеде ГТО бөлүүнге эгелээр. Нормалар дужаарынга белеткевириниге эштиг ыылдыр спорт залын сургуулдарның боттарының белеткээни херекселдер-биле дерээн. Канаттар, брусьтар, перекладиналар системазын бир минута дургузунда-ла кичээлге белеткеп ап болур. Ол дээрге кичээлдээринге хөй үени камнап ап, бүгү бөлүктүң сургуулдары спарядларга хары угла шенелделерни, белеткелдерни чорударынга таарымчалыг болган.

Бөлүк бүрүзү тускан журналдыг, аная урутларның күш-культура комплекизиниң нормаларын дужаарынга турасказаткан маргылдаалар, белеткелдер үезинде челиш-киннерни демдеглеп турар. Кадыкшыл комплекизиниң нормаларын шиңгээдип күүсеткен соонда, сургуулдар дараазында «спортчу классче» шилчип, секцияларга барып эгелээр, а училищеде он ажыг секция доктаамал ажылдап турар.

Училищениң спартакиада программазында киргген, ГТО-нуң нормаларының хөй хевирлериниң маргылдаалары массалыг апаргын. Профтехөредиглиге системазының өредиглиге черге-рлиниң аразында болган ГТО-нуң нормаларының хөй хевирлерин дужаар кышкы республика маргылдааларынга үшкү черни эгелээн шилиндек команданың составын шилип алырынга ол дузалаан.

— Чылыг хүнер эгелээвиде кады чилк атлетика секторун, ойнаар шөлдерни чаагайыды тудуп кирдивис. Комсомолчу тудуг отряды чайык ГТО-нуң нормаларын дужаар чаа шөлдү тудурынга ажыдаар. Аная хары угда 60 ажыг сургуул белеткелди чорудуп болур. Ол кышкан тускай хүреш залын тудар. Амгы үениң спорт базазы сургуул бүрүзү училищени дооскан хеченнелеп-биле кады ГТО-нуң хөрек демдээн алырынга дузалаар—деп, училищениң директору И. Дубина чугаалап турар.

Молдавияның профессионал-техниктиг училищелерин бо чылын 22 муң ажыг кижи доозар, а олар ССРӨ-ниң Улустарының VII чайгы спартакиадазы эгелээже чедир омакшылдың болгаш кадыкшылдыг комплекизиниң хөрек демдээниң нормаларын дужаап алырын шиитпирлээн.

(СЭТА-ның корр.)
Кишинев.

СОЛУН ЧУРУК

Кызыл өнүг саңдайының
Кырынче үнүп, бедиктенгеш,
Көзенээнче көрүп тура,
Көвеймаажык хөөреп үнген:
Авай, ачай, эй, эй!
Адыр, мени дыннаңар даан.
Соок-Ирей дүне маңаа
Чорун турда көрдүнер бе?
Сонгавыстың шилдериндe
Солун чурук чуруп каап-тыр.
Авай, ачай, эй, эй!
Аажок чараш, көрүнер даан.

Оңза чараш арга бо-дур.
Оон ишти, сырый, шыргай
Авай, ачай, эй, эй!
Аза берип болур силер.
Кылан шилге дайгакташтың
Кырган ача Соок-Ирей.
Чуруун каапкаш, шилди куду
Чунгулапкан изи бо-дур.
Авай, ачай, эй, эй!
Амыр ирей турган-дыр, аа!
Хөлчок-хөлүг хөөреп турда
Көзенээнің шилдерин каап,
Чайыныг хүн изидипкен,
Чараш чуруу арлы берген.
Көвеймаажык хомудааштың
Хөлүйүпкен көрүп турган.
Авай, ачай, эй, эй!
Ам катап чуруп бээр бе?

С. СОСКАЛДАЙ.

М. ПРИШВИН

ЧАРАА-ЧЕЧЕН

Бир-ле катап бистиң дамырак кара суувустуң эрин-биле чоруп оргаш, чадаң ыыштар адаанда чараа-чеченни эскерип каап мен. Ол мени база эскере тыртып кааш, дүрүжүп чыдыпкаш: «тук-тук-тук» деп шимээн үндүрдү. Ол дааш ыракта автомобиль чоруп орган-биле дөмей болду. Сапыымны бичии дегэн кааптарымга, ол кыргыт кынгаш, инелерин сапыкка чыыладыпты.

— А, менче шогаарыг ол ышкажыл!— дээш, ону сапыым-биле дамыракче идип киирептим.

Ол карак чивеш аразында кырлаш кылдыр эргилгеш, эрикче, бичии хаван ышкаш, борбаңнадыр эштип чоруп кагды. Хаванның сиртинде сирбегер кадыг дүктери бар болгай, а чараа-чеченниң ооргазында үүтле инелер бар. Бичии шывык тыпкаш, оок-биле чараа-чеченни шляпамче чууктап киирип алгаш, чаныр чоруптум.

Күскелер бистиңде хөй-ле болгай. Чараа-чечен күскелерни тудуп чиир чүве деп дыннаан кижи мен. Ынчаңгаш мээнинге турган, күскелерден ол тудуп чиир ыйнаан деп шиитпирледим.

Ол чидиг теппелиг борбаанайны шала ортузунга салып кааш, бижиттинип эгеледим. Ону үргүлүү карак уштап көрүп олур мен. Ол шимчеш дивейн үр-даа чытпады. Столга мен шимээн чок баарымга, ол «борбаанай» частыр келгеш, ыңай-бээр көргүдээш, ол-боже дывыржып турза-турза, орун алаанче таваар борбаанадын кире бергеш, шимээн барган.

Каранғылай бээрге, даа кыпсыптым. Карак бо, чараа-чечен орун адаандан үне халып келди! Аргада ай үүнү келген деп бодааны ол боор оң: чараа-чеченнер айдың дүне арга-эзим аяңпарынга ойнап маңнаарынга ынактар. Өрээл иштин арга-эзим аяны деп бодап алгаш, ол ынаармынаар маңнап эгелди.

Ай чаныга даңза таакпы тыртып, булуттаңдырып эгеледим. Ай-даа, булут-даа бар, —арга-эзим иштинде ышкаш апарды. Аная мээн буттарым ыыштар уннары ышкаш көзүлген боор. Ол мээн буттарым аразында эртинин чоруп тур, чыттаар-даа, инелериниң чидиг уштары-биле буттарымны «сүйбаар»-даа.

Солунну төндүр номчуп каш, ону оскунуптум, орунга чедип келгеш, удуй хона бердим.

Шыыгайндыр удуп каптыр мен. Удуп-оттуп чыдарымга-ла өрээлде бир-ле чүве шылыраар болду. От шаккаш, чырыкты кыпсыптарымга, чараа-чечен орун адаанче караш диди. А солун ам стод чаныда эвес, а өрээл ортузунда чыдыр. Чырыкты өжүрбейн, бодум удуйын боданып чыдыр мен: «Чараа-чеченге солун чүге херек болган чоор?» Оон удавайн ол орун адаандан үне халааш, солунда барды. Ыыт-шимээнниг долгеныр-дескиниң турган, кажар, дай каапты: солуннуң бир азыын инелериге кадапкаш, ол улуг-ла солунну эчектеннеп, азыгже аппарды.

Солун аңаа арга-арыг иштинде кадыг калган улут бүрү ышкаш болган-дыр деп билдим. Ону бодунга чылыр кылыр дээш дажыглаары олдур. Ол шынаа-ла ыыдыг болду: солуну сып-сып, өзүлүт уя-чыдын кыла берди. Ол чугула ажыл-хөрээн дооскаш, оон үнүн келгеш, орун дужунга доктаай дүшкеш, даа-аанны кайган көрүп тур он.

Таакпы ыжын булутталдырыпкаш, айтырдым:

— Ам сеңээ чүү херегил?

Чараа-чечен кортпады.

— Суг ижиксеп тур сен бе? Туруп келдим, Чараа-чечен десседи.

Тавакты шалага салгаш, суглуг кочал эккеп, ону бирде тавакче, бирде кочалче, дамырактың шулурткайндыр акканы ышкаш, аай-дедир кудуп-ла тур мен.

— Бээр кел че, чедип кел... Сеңээ мен айны-даа, булуттарны-даа таарыштыр кылып бердим көрдүң бе, а бо суг база сеңээ-дир—деп чугааладым.

Бурунгаар шимчепкен ышкаш болду. А мен бодумнуң хөлүмнү оон мурнунче бичии чылдыра идиптим. Ол чылып чоруп орар, мен база-ла суумну олче уткуштур идиппле, идип-ле ор мен. Оон шуут уткужа берген.

— Иш—деп, шуут чугааладым.

Ол ижип эгеледи. Чидиг инелериниң баштарын сүй-баан ышкаш аңаа салааларым дегэп, чугаалапмышаан, эргеледип олур мен:

— Чаптанчыыңны, хенэигбей!

Суксун хандыр ижип алырга:

— Ам удуур—деп, чугааладым.

Чыдыпкаш, даанны өжүр үрүптүм. Удуп-удуп, отту хонуп кээримге, мээн өрээлимде ажыл-херек база-ла хайныккан тур.

Даанны кыпсыптарымга, эллеп чүве боор. Чараа-чечен инелериндe яблок шиитпен алган, өрээлдэ бир кылдыр маңнаан тур-ла. Уя-чыдынга оозун аппарын кааш, ам база азытда яблоктуг шоодайже маңнап чорутту. Яблоктарны чаңгыстан ынчаар даңзыглан-ла тур он.

Чараа-чечен мээнинге ынчаар чурттай берген чүве. Мен шайлаар деп барганымда ону стол кырынга ыыап-ла эккеп алыр мен, ол сүт-даа бээримге ижиптер, хлеб-даа кескиптиин бээримге чиптер, ынчаар чаңчыккан ийин.

ЧИКТИГ КОЖАМ

Эжим үем бир оол келген
Элдепшейлиг кожам болду.
«Кожа турган, дедиежиил»
дээн:
Хояр-дезер, өскээр көөр-дур.
Машинаазын сөөртүп алган
Маңнап үнүп келир орта
Сонуургаштын: «Көрейн?»—
—дидим,
Чоонган бээр, хоржок чорду.
Хая көргеш, бажыңынче
Каңгырадыр сөөртү берди.
Довурак-ла буруңайнып,
Доозупналып туруп каллы.
Ойнаарагын ынай када
Оолдарга тудуспас-даа
Шала ырак туруп алган
Чааскаан ойнаар чиктиг
кожа.

К. ТУЛУШ.

ХООЧУННАР МАРГЫЛДААЗЫ

Волейболга хандыкшылдыг кижилер бистиң республикада хөй. Уруглар-даа, улуглар-даа хостуг үезинде ону ойнап турарлар. Хоорай, суур бүрүзүнде маргылдаа үүктелбес.

Эрткен дыштаныр хүннерде Кызылга база бир онзагай маргылдаа болган. Ол чүл дээрге, наймысылалдың чамдык организацияларының хоочуннарындан тургустунган волейболистер командаларының күүнү шенешкени болур. Аная СЭКП обкомунуң, профсвиледдер обкомунуң, «Динамо» спорт ниитилелиниң, геология-шинчилел экспедициязының болгаш өске-даа коллективтериң эр болгаш хөрээжен командалары киришкен.

Маргылдаа ийи хүн дургузунда болган. СЭКП обкомунуң ажылдакчыларының шилиндек командазы кымга-даа уттурбайн, бирги черже үнген. Хөрээжен волейболистерден геология-шинчилел экспедициязының командазы типлекчи болган.

Апрельдиң төнчүзүнде хоочун спортчулар республиканың бирги чери дээш маргылдаага киржир. Аная кайысылалдың типлекчи болган командазының кежигүннери болгаш өске-даа хоочуннар И. Кувезин, Т. Стал-оол, Д. Тальянов, С. Аракчаа, К. Дартаа, Д. Кызыл-оол, В. Агбаан, М. Шыырап олар шудургу белеткениң турарлар.

Хоочуннар аразында болган волейбол маргылдаазы биске бир дугаар болуп эртип турары бо. Ону демдеглээри өөрүнчүг. Ындыг-даа болза ойнакчыларның спортчу хеви чаңгыс аай эвес, ийзы-бүрү болганы четпес. Ону республиканың бирги чери дээш болур маргылдаага катаптавазы күзенчиг.

К. ТУЛУШ.

Көдээ шыдыраачыларның чемпиону

«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң шыдыраа талазы-биле 1979 чылда республика чемпиону атты Өвүрнүң төлээзи Кызыл-оол Ооржак чедип алган. 13 салыгдан 10,5 санны ол алган. База-ла шак ындыг түңнелди соң чаңгыс чер чурттуу М. Монгуш көргүскен. Ынчалза-даа ниити коэффициентизи эвээш болганындан ол ийиги черже үнген.

Чаа чемпион К. Ооржак маргылдааның бүгү салыгларын бодунуң ойнап чаңчыкканы халдаар, камгаланыр аянбиле салган. Чангыс эвес улаа улуг маргылдааларга киржип чораан болгаш, арга-дуржулгазы-биле оюнуун төнчүзүн, түңнелин бодунга ажыктыг болдуруп, херек черге удуп ап, чамдык таварылгаларда хаймга-даа чөпшээрешкилээн.

К. Ооржак дораан-на чемпион болу бербээн. Бирги чер дээш чемпионаттың эгезинден тура М. Монгуш, М. Меңниг-оол, М. Көрген-оол чаныш-сыныш чок демисежин киришкенер. Маргылдааны 10,5 сан-биле баштай төндүрген М. Монгушка чаңгыс сан четпес К. Ооржак хоочун шыдыраачы М. Меңниг-оол-биле эң сөөлгү салыгда ужурашкан. К. Ооржак арыг уткан таварылгада чемпионнаар, хаймнашса азы уттурза ийиги черже үнер. Ол каразы-биле ойнаан, удурланыкчызының халдаашкынының чамдык көшкак көштерин ажыглаан. Оюнну чоорту идепкейжидип, бодаларны солуштуруп турган, артык оолдар артар таарымчалыг төнчүну шилээн ону тиилелгеге эккелген.

Ийиги черни алган М. Монгуш үшкү салыгда чаңгыс чер-чурттуу К. Ооржакка уттурза-даа, ылаңгыя маргылдааның ийиги чартыын көдүрүүшкүнүг ойнап, теорияны практиктиг салыгларга шын ажыглап билирин көргүскен.

Үшкү черни эзлээн Улуг-Хемниң төлээзи М. Меңниг-оол элээн каш эки салыгларны ойнаан. Чижээ, бирги разрядчы Б. Күжүгет тевеге удур терге артыкшылдыг, артык оолдуг орза-даа, М. Меңниг-оол тывынгыр көштер кылыптарга, туружу бакыраан уттурган. Ол сес арыг тиилелгелиг, ийи хаймныг, ниитизиби-ле 9 санныг чемпионатты дооскан.

Маргылдааның эң улуг назылыг киржикчизи М. Көрген-оолдуң (Тес-Хем) салыглары көрүкчүлерни магаладган. Ол баштай «Урожайның» бо чылгы чемпиону К. Ооржакты дүжүп бээринче албадааш, дараазында салыгларны улаштыр-улаштыр уткаш турып берген. Ол чүгле сески салыг үезинде Н. Чоодуга таварышкаш, күштүг халдаашкын алаанче кирип, канчаар-даа камгаланыр харык-шинээн өскүнган, 57 харлыг Монгуш Ыйдамович 13 салыгдан 4,5 санны чилирзе-даа, ханы уткалыг көштерни тып шыдаарын, оюнуун төнчүзүн эки салырын маргылдаага бадыткаан.

Ийиги разрядчы Н. Чоодуг—бешки черде. Оон саны—8, үш кижиге уттургаш, дөртүбиле хаймнашкаш, беш шыдыраачыны уткан. Бо ойнакчы харыысалгалыг салыгларны туруштуг чорудуп, чемпионатка багай эвес белеткелдиин көргүзүп, шыдыраага сонуургактарның бүзүрелин чаалап ап шыдаан.

Маргылдааның негелдезин өзугаар алдыгы черни эзлээн шыдыраачы республика маргылдаазында ойнаар эргени чаалап алыр. Ол көргүзүүнү Кызыл районнуң төлээзи В. Дандар чедип алыр аргалыг болган. Оон оюнары шын саналашкынга үндезилеттинген. Шыырак ойнакчылар-биле күштү шала деннештире азрак солчүушкүн кылып салыр. К. Ооржак, М. Монгуш оларның кайызы-биле-даа ол хаймнашкан.

Чемпионатты хаап турда, маргылдааның организастаашкынынга хамаарыштыр чамдык чүүлдерни шыдыраачылар боттарының саналдарынга демдеглээн. Хүнде-ле ийи салыг ойнаары дыка аар болгаш чогаадыкчы көштер кылырынга шаптыктыг. Оон ыңай ойнакчыларның культурлуг дыштанылгазынче кошкак кичээнгей салып турарын 1979 чылдың чемпиону К. Ооржак шүүмүүлээн.

Районнарның спорт комитеттери хөрээжен шыдыраачыларны спортчу ниитилелдиң чемпионадынче чорутпаан. Ону кончуг дүвүрээзиннинг айтырыг-дыр дээрзин республиканың шыдыраа федерациязының кежигүнү А. Даваа онзалап чугаалаан.

Районда болуп эрткен маргылдааның түңнелин бижээн таблицаны ук чемпионаттың киржикчи бүрүзү эккээр ужурлуг турбуже, ол негелдени кым-даа күүсетпээн болган.

Д. СОЛАҢГЫ.

ТВ

АПРЕЛЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информаттыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — «Элдепейлиг чүүлдер». Мультфильм. 11.15—«Строговтар». Хөй серриялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серриязы. 12.20—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 13.20 —Тюменьниң нефтичилериниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң концерти. 13.40 — Медээлер. 13.50—16.00—Чапсар. 16.00—Медээлер. 16.20—«Көдээниң ажыл хүнери». Кинопрограмма: «Созуниге шынчы чорук», «Салгакчылар», «Бригадир Найпи Маматкадыров», «Көдээ библиотекарь» — 17.20—«А. Афиногеновтуң чогаадылгазы». Төрүттүнген хүнүндеи бээр 75 харлаанынга.

КЫЗЫЛДАН

18.05—«Кел чыдыр бе?!». Мультфильм. 18.15—Телемедээлер. 18.30—«Азиялың төвүнде». Дамчыдылга. 19.10 — Телемедээлер. 19.20 —Чарлаадар.

МОСКВАДАН

19.30—«Эртемниң челиш-киннери». 20.00—«Хөгүг поталар» 20.15—«Бөгүн делегейде». 20.30—Венгрияның национал байырлалы—фашист эжелекчилерден хостаанының хүүнге. Венгр Улус Республиканың телевидениезиниң программазы. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.05—«Гренада». М. Светловтуң чогаалдарындан шин. Күүселиг-эрилерни — Күрүкешин А. В. Луначарский аттыг театр уран чүүлүнүң институтунуң студентилери. 00.05—00.40— «Гаг-ра — Пицунда». Документалдыг телефильм. Тоигенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.05—«Москва комсомолунуң ажыл-херектери». 18.35—Ф. Ласт. «Тэссо». Симфониялыг поэма. Москваның күүнне филармониязының Улегерлиг симфония оркестри күүседир. Дирижёр — РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Симонов. 19.00— «Харыылаңар, горнистер!»

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Ак дача». Документалдыг телефильм. 20.10—20.45 — «Улустуң оглу». Телефильм.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээлери өзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга бүргеп, аязыр, чамдык черлерге быскан хар чаар. Хаттың күүү секундада 9—14, чамдык районнарга 15—20 метр чедер. Агаарның температураазы республикага болгаш Кызылга 0—5 градус чылыыр, чамдык черлерге 0—5 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АПРЕЛЬ 4-ТЕ

«НАНЫРАЛ»: «Ырлап чоруур хөрээжен» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночымыды» 9.30, «Чер кырында пе» 11.00, 13.30, 15.15, «Моррисвильдиң шинээзиниң сүүлгини» 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Күскү коңгадар» 15.00, «Бороро аймактың чажыды» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хооредиг» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Кызылдың КАП-ниң 1962 чылда Ооржак Сосканович Каллар-ооллуң адынга тыыскаңы № 145081 чоланаачы шынылгазы читкен, ону күш чок деп саналар.

Редакцияның адрезі: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кулумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орулакчызының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалы секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже амыдырал болгаш совет тургузуг-киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллиниң 2-21-75, культура киллиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллиниң 2-21-47, үлетпүр киллиниң 2-22-64, чагаа киллиниң 2-41-27, информация киллиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 17048. Чагыг № 964.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талаазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кулумчуу, бажың № 1). ТС—00674.